

**Faculteit der Filosofie, Theologie en
Religiewetenschappen**

Programma Geestelijke Verzorging
Master Religiewetenschappen
Master Theologie
Studiegids 2017-2018

Radboud Universiteit

© 2017

Faculteit der Filosofie, Theologie en Religiewetenschappen
Radboud Universiteit
Coördinator: Prof. Dr. Hans Schilderman
Postbus 9103
6500 HD Nijmegen
(024) 361 2728

h.schilderman@ftr.ru.nl

<http://www.ru.nl/english/people/schilderman-j/>

Deze gids is zorgvuldig samengesteld. Voor additionele en recente informatie kan verwezen worden naar:

- de facultaire website www.ru.nl/ftr/
- de facultaire online studiegids www.ru.nl/studiegids/fftr/
- de studentenportal <http://portal.ru.nl>

INHOUD

1	CURRICULUM	4
1.1.	Profiel van de master Religiewetenschappen	4
1.2	Uitgangspunten van de master Religiewetenschappen	4
1.3	Toegang tot de masterspecialisatie Geestelijke Verzorging	5
1.4	De masterspecialisatie Geestelijke Verzorging	6
1.5	Rooster	9
1.6	Overige voorzieningen	10
2	CURSUSSEN	11
2.1	Grondslagen geestelijke verzorging	11
2.2	Spirituele counseling	12
2.3	Rituele expressie	13
2.4	Ethische ondersteuning	14
2.5	Spirituele diagnostiek	16
2.6	Klinische onderzoeksmethoden	16
3	BEROEPSSTAGE	18
3.1	Doelen	18
3.2	Taken	20
3.3	Begeleiding	21
3.4	Verslaglegging	22
3.5	Beoordeling	23
3.6	Procedures	25
4	SUPERVISIE	27
4.1	Doelen	27
4.2	Taken	28
4.3	Procedures	30
4.4	Beoordeling	31
5	SCRIPTIE	34
BIJLAGEN		
A	Adviesgesprek	35
B	Stageprocedure	36
C	Stagecontract	37
D	Supervisiestartopdracht	41
E	Supervisiecontract	42
F	Format supervisie voortgangsverslag	43
G	Format supervisie eindevaluatieverslag	44
H	Beoordelingsformulier supervisie	45
I	Analyse-instrumenten evaluatieverslagen	46
J	Format student stageverslag	47
K	Format mentor adviesrapport	48
L	Stageplaatsen	52

1 CURRICULUM

1.1. Profiel van de master Religiewetenschappen

De masteropleiding Religiewetenschappen sluit aan bij het profiel van de bacheloropleiding Religiewetenschappen waarin de bestudering van de wereldreligies in het algemeen (specialisatie religiestudies) en de bestudering van de islam in het bijzonder (specialisatie Islamstudies) centraal staan. Studenten worden in de bacheloropleiding opgeleid tot kritische religiewetenschappers die in staat zijn tot wetenschappelijke vergelijking en oordeelsvorming. De masteropleiding bouwt hierop voort en richt de focus speciaal op de integratie van de perspectieven onderzoek en beroepsoriëntatie.

De vier specialisaties van de masteropleiding bieden de mogelijkheid om het perspectief van onderzoek en van beroepsoriëntatie te combineren en te integreren. De masteropleiding Religiewetenschappen kwalificeert voor beroepen op het terrein van wetenschappelijk onderzoek naar godsdiensten in Europa en het Midden-Oosten, en voor beroepen in de beleids- en zorgsector. Studenten die een onderwijsbevoegdheid voor docent godsdienst en levensbeschouwing willen behalen, kunnen na afronding van de master doorstromen naar de desbetreffende educatieve masteropleiding die door de Radboud Docenten Academie wordt aangeboden.

1.2 Uitgangspunten van de master Religiewetenschappen

Doelen van de opleiding

De hoofddoelstelling van de masteropleiding Religiewetenschappen is studenten op te leiden tot zelfstandige en kritische religiewetenschappers binnen verschillende onderzoeks- en beroepsoriëntaties. Deze hoofddoelstelling is uitgewerkt in drie doelstellingen:

1. Ontwikkeling van gevorderde kennis, inzicht, vaardigheden en attitudes die van belang zijn voor de wetenschappelijke, interdisciplinaire bestudering van religies en levensbeschouwingen, dit alles met name op basis van participatie aan actueel onderzoek binnen de faculteit FTR.
2. Ontwikkeling van academische vaardigheden op gevorderd niveau.
3. Voorbereiding tot zelfstandige beroepsuitoefening op academisch niveau in een maatschappelijke functie, dan wel tot het volgen van een vervolgopleiding tot bevoegd docent of onderzoeker.

Eindtermen van opleiding

De doelen van de masteropleiding zijn vertaald in eindtermen. De opleiding kent voor de onderscheiden specialisaties naast gelijke eindtermen enkele specifieke eindtermen per specialisatie (zie paragraaf 1.3). Na een succesvolle afronding van de studie beschikken de studenten over een academische houding, die de volgende aspecten kent:

1. Verwerven van specifieke kennis en inzicht
  - a. Je hebt grondige kennis van en inzicht in de onderzoeksmethoden en -technieken van een gekozen onderzoeksgebied, en wel met nadruk op comparativiteit en oordeelsvorming.
  - b. Je hebt grondige kennis van en inzicht in de ontstaansgeschiedenis en de actuele situatie van wereldreligies, respectievelijk de Islam, en dit met betrekking tot hun bronteksten, doctrinaire inhoud, religieuze praktijken, alsook de maatschappelijke en culturele uitingen daarvan.
  - c. Je hebt grondige kennis van en inzicht in de geschiedenis van de verhoudingen en de interacties tussen de wereldreligies, respectievelijk de Islam en andere Abrahamsitische religies, met betrekking tot een specifiek thema.
  - d. Je hebt grondige kennis van en inzicht in de actuele situatie van de verhoudingen en de interacties tussen de wereldreligies, respectievelijk de Islam en de andere Abrahamitische religies, met betrekking tot een specifiek thema tegen de achtergrond van de globalisering, de modernisering en de reactie hierop.
2. Toepassen van specifieke kennis en inzicht
  - a. Je kunt gedifferentieerd (en relatief zelfstandig) kennis van en inzicht in de religieuze tradities en hun interacties toepassen, aan de hand van onderzoeksmethoden en -technieken door een nieuwe probleemsituatie adequaat te beschrijven, te analyseren en te synthetiseren, binnen een onderzoek.
  - b. Je bent bekwaam in het gedifferentieerd (en relatief zelfstandig) toepassen van kennis van en inzicht in de religieuze tradities, hun interacties, en onderzoeksmethoden en -technieken in een van de volgende professionele contexten: onderzoek, beleid en geestelijke verzorging.
3. Oordeelsvorming

Je kunt zelfstandig een wetenschappelijk oordeel vormen aangaande (enkele specifieke) opvattingen, religieuze praktijken en maatschappelijke consequenties van religieuze tradities door relevante informatie te verzamelen en te interpreteren, en door deze te evalueren tegen de achtergrond van wetenschappelijk verantwoorde interne en externe criteria.
4. Communicatie

Je kunt mondeling en schriftelijk communiceren over de vergelijking, de analyse, de synthese en de evaluatie van specifieke religieuze fenomenen binnen meerdere religieuze tradities, zowel tegenover een gespecialiseerd als een niet-gespecialiseerd publiek.
5. Leervaardigheid

Je beschikt over leervaardigheden om zelfstandig nieuwe informatie aangaande religieuze tradities te genereren, te reproduceren, te begrijpen, te interpreteren, te analyseren en te evalueren in een van de volgende professionele contexten: onderzoek, beleid en geestelijke verzorging.

1.3 Toegang tot de masterspecialisatie Geestelijke Verzorging

Toegang tot de masterspecialisatie Geestelijke Verzorging is mogelijk na afronding van de bachelor Religiewetenschappen of Theologie. Toegang via een andere studie is slechts mogelijk na het doorlopen van een pre-master programma Religiewetenschappen of

Theologie. Aan de toegang tot de master gaat een adviesgesprek vooraf waarin je religieuze of levensbeschouwelijke betrokkenheid wordt besproken en getaxeerd voor zover van belang voor de afstemming op de opleiding en het beoogde werkveld. Uit het adviesgesprek dat de stagecoördinator en een supervisor of professional met de student voert, volgt een vrijblijvend studieadvies. Het advies is voor jou als student van belang vanwege de spirituele betrokkenheid die het werk als geestelijk verzorger vergt, de rolverwachtingen bij clientele of zorgorganisatie, als ook de vereisten van de beroepsvereniging.

Je wordt in een zo vroeg mogelijk stadium (werving en aanmelding) geïnformeerd over het adviesgesprek voor de masterspecialisatie Geestelijke Verzorging. Dat gesprek vindt in het jaar voorafgaand aan de master plaats. Doel van het gesprek is driedig:

- kennismaking met de student,
- informatieuitwisseling over de master,
- en taxatie van de religieuze of levensbeschouwelijke betrokkenheid van de student.

Voor de descriptieve kant van de taxatie wordt een eenvoudig gespreksinstrument gebruikt dat de religieuze of levensbeschouwelijke betrokkenheid in kaart brengt (bijlage A). Voor de normatieve kant van de taxatie wordt verwezen naar de religieuze en levensbeschouwelijke normstelling van stage en supervisie (zie deze studiegids 3.1 en 3.5). Als minimumniveau voor goede afstemming op de masterspecialisatie Geestelijke Verzorging geldt dat je persoonlijke betrokkenheid bij godsdienst en levensovertuiging toont; je daarbij biografisch, sociaal en institutioneel positioneert ten opzichte van gevestigde godsdiensten en levensovertuigingen; en je een beargumenteerd oordeel geeft over het belang ervan voor het toekomstig professioneel optreden als geestelijk verzorger. Dat resulteert in een studieadvies waarin je geraden wordt de opleiding te volgen, dan wel te heroverwegen.

Na een onverhoopt negatief studie-advies vindt steeds een gesprek plaats tussen student en studie-adviseur.

1.4 De masterspecialisatie Geestelijke Verzorging

Als specifieke eindterm voor Geestelijke Verzorging geldt:

Je kunt geestelijke zorg verlenen op basis van kennis van en inzicht in zingeving, geloofs- en levensovertuiging, en professionele en onderzoek-vaardigheden.

Na afloop van de specialisatie ben je in staat om:

- met het oog op het primaire proces in de geestelijke verzorging verbanden te leggen tussen conceptuele en procedurele kennis op het terrein van de religiewetenschappen en daarbinnen de narratologie, de rituologie en de ethiek.
- functies, structuren en inhouden van zingeving, geloof en levensovertuiging te herkennen en te analyseren met inzet van conceptuele en procedurele kennis op het terrein van de geestelijke verzorging;
- theorieën over zingeving, geloof en levensovertuiging te integreren in onderzoek en andere professionele taken op het terrein van religieuze counseling en diagnostiek, rituele vormgeving, morele counseling en ethische ondersteuning.

De masterspecialisatie Geestelijke Verzorging biedt binnen de eindtermen van de master religiewetenschappen een wetenschappelijk afstudeerprofiel waarin basiskwalificaties worden ontwikkeld voor professionele functies op het terrein van religie en zorg. Daartoe behoren in het bijzonder startkwalificaties voor het beroep van geestelijk verzorger. De opleiding tot geestelijk verzorger is geaccrediteerd door de grootste beroepsvereniging van geestelijk verzorgers, de VGVZ en het kwaliteitsregister van de beroepsgroep, de SKGV. Deze opleiding wordt vooralsnog niet erkend door een achtergrondgenootschap, waardoor afgestudeerden niet benoembaar zijn als ambtsdrager op die locaties waar een kerkelijke zendingsoopdracht als toelatingsvoorwaarde geldt. De masterspecialisatie Geestelijke Verzorging geldt tevens voor Theologiestudenten als een professionele specialisatie die dan in de (driejarige) master Theologie kan worden ingepast. Gezien het feit dat de specialisatie in die gevallen doorgaans na de theologische scriptie plaatsvindt, blijven 15 EC over, waarvoor een op het Geestelijke Verzorging curriculum afgestemd theologisch cursusaanbod beschikbaar is dat voor theologiestudenten verplicht en voor Religiewetenschappentudenten facultatief is.

De masterspecialisatie Geestelijke Verzorging biedt initiële bekwaamheden voor de uitoefening van hulpverlenende beroepen op het terrein van religie en zorg corresponderend aan een academisch functieniveau in de zorgsector. Het streefdoel van het curriculum beantwoordt aan een vijftal formele bekwaamheden:

- kennis en inzicht omtrent het verband van religie en zorg (in toenemende mate meer omvattend);
- toepassing van kennis en inzichten in professionele settings van religie en zorg (in steeds meer nieuwe contexten);
- beoordelingsvermogen vermogen inzake religie en zorg (in toenemende mate synthetisch);
- communicatie over het professionele verband van religie en zorg (met een steeds meer gespecialiseerd publiek), en
- leervaardigheden binnen de professionele settings van religie en zorg (in toenemende mate autonoom en maatschappijbetrokken).

Het doel van de opleiding wordt nagestreefd in hoorcolleges, werkcolleges, practica, een professionele stage met daarop betrokken opleidings supervisie, en een scriptie. Daarbij geldt dat de bekwaamheden mede in het kader van een eigen spirituele identiteit worden ontwikkeld, waarvoor voorzieningen vooraf ('adviesgesprek'), tijdens het curriculum ('spirituele diagnostiek'), en begeleiding ('supervisie') zijn voorzien.

In het curriculum onderscheiden we drie generieke modules, drie taakmodules, de stage en begeleiding, en de scriptie. Gedurende het **eerste semester** worden de generieke en de taakcursussen aangeboden. Tot de generieke cursussen behoort allereerst de inleiding 'Grondslagen van de geestelijke verzorging' die inzicht biedt in theorievorming over het beroepsdomein van de geestelijke verzorging en die de disciplinaire begripvorming beoogt te ontwikkelen. De cursus 'Klinische onderzoeksmethoden' biedt een kort overzicht van klinische onderzoeksmethodologie met daarnaast een inleiding in enkele praktisch inzetbare onderzoeksmethoden op het terrein van religie en zorg. Tenslotte wordt een cursus 'Spirituele diagnostiek' aangeboden, waarbij je de eigen levensovertuiging leert verwoorden en affectief analyseren in dyadische gespreksrelaties. Daarnaast wordt een drietal cursussen aangeboden die corresponderen aan narratieve, rituele en morele basistaken op het terrein

van de geestelijke verzorging. In de taakcursussen ‘Spirituele counseling’, Rituele expressie’ en ‘Ethische ondersteuning’ wordt een initieel inzicht- en vaardigheidsniveau nagestreefd door telkens zowel een inleidend theoretisch overzicht te bieden vanuit de literatuur, met daarnaast een practicum dat enkele basisvaardigheden praktisch inoefent. Deze zes cursussen van het eerste semester kennen een studielast van 5 EC elk. Halverwege de practica geldt telkens een opdracht waarvoor een voldoende als drempelvoorwaarde voor toelating tot de stage geldt. In het **tweede semester** staat de stage centraal met daarin opleidingssupervisie waarin het leerproces van de stagiaire wordt begeleid. De stage heeft een omvang van vijf maanden, twee dagen per week (van half januari tot half juni), en vindt plaats in een professionele setting van religie en zorg, namelijk geestelijke verzorging binnen de gezondheidszorg, of – uitzonderlijk – bij justitie of defensie. De stagiaire wordt door een mentor binnen de stagebiedende organisatie professioneel begeleid en ondersteund. Een contract voorziet in garanties dat de onderwijsdoelen voldoende kunnen worden ingeoeft en – indien relevant en mogelijk – dat ter plekke tevens scriptie-onderzoek kan worden verricht. Je keert regelmatig en op afspraak op de faculteit terug voor supervisie en/of scriptiebegeleiding. Vanaf de start van de opleiding wordt een scriptiewerkplaats aangeboden waarbij je begeleid wordt in de opzet van een onderzoek op het terrein van religie en zorg, vervat in een scriptievoorstel waartoe reeds in de loop van het eerste semester een begeleidingsovereenkomst met een vakdocent wordt vastgelegd. De opleiding wordt afgesloten met een wetenschappelijke masterscriptie op het terrein van religie en zorg.

In het jaar voorafgaand aan de masteropleiding oriënteren de studenten zich op de masteropleiding, en wel door:

- het volgen van het (minor) bachelorcollege ‘religie en zorg’;
- het zelfstandig verkennen van mogelijke stageplaatsen;
- het oriënteren op een scriptieonderzoek; en
- het volgen van een informatiebijeenkomst.

Aan de toelating tot de masterspecialisatie geestelijke verzorging gaat een adviesgesprek vooraf waarin een ‘spiritueel assessment’ is voorzien dat tot een positief dan wel negatief studieadvies leidt.

De opleiding kan voltijd in een jaar gevolgd worden of part-time in twee jaar. Theologiestudenten kunnen hun derde jaar benutten door het volgen van de master Geestelijke Verzorging. Zij hebben 15 EC extra tot hun beschikking waarvan 5 EC ingevuld wordt met de module ‘theologische reflectie’ en 10 EC in overleg met de eigen studietoelator.¹

De opleiding omvat naast beroepsstage, supervisie en scriptie een zestal cursussen met overzichten die de grondslagen van de discipline bieden, taakinleidingen die de begripvorming in functieaspecten van het beroep verhelderen en practica waarin vaardigheden worden ingeoeft en onderzoekstaken worden uitgevoerd. Deze opleiding is geaccrediteerd

---

¹ Theologiestudenten die instromen in deze masterspecialisatie hebben reeds een scriptie geschreven, waardoor de 15 EC die voor de GV-scriptie staan op andere wijze ingevuld kunnen worden. Keuzes die samenhangen met condities voor kerkelijke benoembaarheid zijn een verantwoordelijkheid van de individuele student die hiertoe met het desbetreffende genootschap en de daaraan verbonden ambtsopleiding contact kan opnemen.

door de Vereniging van Geestelijk Verzorgers in Zorginstellingen (VGVZ) en door de Stichting Kwaliteitsregister Geestelijke Verzorging (SKGV).

Cursus	Cursuscode	EC	Periode
Rituele expressie	FTR-RTMAG100	5	1 & 2
Grondslagen geestelijke verzorging	FTR-RTMAG101	5	1 & 2
Klinische onderzoeksmethoden	FTR-RTMAG102	5	1 & 2
Spirituele counseling	FTR-RTMAG103	5	1 & 2
Ethische ondersteuning	FTR-RTMAG104	5	1 & 2
Spirituele diagnostiek	FTR-RTMAG105	5	1 & 2
Werkplaats masterscriptie geestelijke verzorging	FTR-RTMAG150-A	0	1 & 2
Masterscriptie*	FTR-RTMAG150	15	1 - 4
Beroepsstage	FTR-RTMAG125	15	3 & 4
Supervisie	FTR-RTMAG011	0	3 & 4
<i>Totaal</i>			<i>60</i>

* Theologiestudenten schrijven de scriptie in het tweede jaar van de master Theologie. In plaats van de masterscriptie in jaar 3 volgen Theologiestudenten de cursus 'Theologische reflectie' (FTR-RTMAG109). Vervolgens kunnen zij in afspraak met de onderwijs- en stagecoördinator de vrije ruimte met één (van 10 EC) of twee (van 5 EC) inhoudelijk en kerkelijk relevante cursussen invullen. Zie voor meer informatie de studiegids van de master Theologie (www.ru.nl/studiegidsen).

1.5 Rooster²

Het rooster is zodanig gepland dat het hele programma zowel in voltijd als in deeltijd gevolgd kan worden. Voor de studenten in deeltijd staan de verschillende opties open. Men kan in het eerste jaar de colleges van de dinsdag en de woensdag volgen, of gedurende het eerste jaar de colleges op de dinsdag volgen en het daarop volgende jaar de colleges op de woensdag. In het tweede semester staan telkens stage en supervisie gepland. Studenten in deeltijd houden dus telkens een semester vrij om hun scriptie te kunnen schrijven.

---

² Voor actuele roosterwijzigingen zie <http://rooster.ru.nl>

Semester 1	Dinsdag	Woensdag
12.45 - 15.30u	Rituele expressie	Spirituele counseling
15.45 - 17.30u	Klinische onderzoeksmethoden	Ethische ondersteuning
18.15 - 20.00u	Grondslagen geestelijke verzorging	Spirituele diagnostiek
Semester 2	Beroepsstage	
	Supervisie	
	Scriptie	

1.6 Overige voorzieningen

Extra-curriculair worden in het tweede semester van de opleiding enkele additionele activiteiten aangeboden:

- Een stageterugkomdag. Deze wordt of expliciet aangeboden in het kader van een opdracht uit een van de cursussen uit de rooster, dan wel op onderlinge afspraak tussen studenten, met een eigen doelstelling.
- Ieder jaar wordt vanuit de leeropdracht 'Religie en zorg' een middagsymposium op de vrijdagmiddag in de derde of vierde week van juni aangeboden dat tot doel heeft een voor de geestelijke verzorging relevant thema te presenteren. Daarbij worden inleidingen verzorgd door wetenschappers, experts uit het werkveld en studenten. Tevens wordt netwerkontwikkeling beoogd en worden studenten, alumni van de opleiding, geestelijk verzorgers en overige professionals uit de zorg uitgenodigd.
- Ieder jaar wordt in de derde of vierde week van juni voor studenten Geestelijke Verzorging (en andere studenten) een sollicitatietraining verzorgd door de Radboud Universiteit. Deelname aan de training wordt met klem aangeraden.
- In januari wordt ieder jaar een 'mentorendag' aangeboden, waarbij mentoren een gratis studiedag aangeboden wordt met informatie over de opleiding geestelijke verzorging en een feedback-mogelijkheid voor ervaringen opgedaan tijdens de stagebegeleiding van studenten.

2 CURSUSSEN

Het curriculum kent naast stage, supervisie en scriptie een zestal cursussen met overzichten die de grondslagen van de discipline bieden, taakinleidingen die de begripsvorming in functieaspecten van het beroep verhelderen en waarin vaardigheden worden ingeoeffend of (eventueel) onderzoekstaken worden uitgevoerd.³

2.1 Grondslagen geestelijke verzorging

Docent

Prof. Dr. Hans Schilderman.

Onderwijsvorm

hoorcollege (5 EC)

Toetsvorm

Schriftelijk tentamen

Doelstelling

- Je bent in staat om het object van de geestelijke verzorging aan de hand van een model van zingeving te omschrijven, en daarbij aan inzichten uit relevante literatuur te refereren.
- Je hebt een helder beroepsbeeld van de geestelijke verzorging en hebt kennis van en inzicht in de professionele en disciplinaire grondslagen van het vak.
- Je bent in staat om het narratieve, rituele en morele beroepsdomein van de geestelijke verzorging te omschrijven vanuit enkele relevante theologische en religiewetenschappelijke inzichten.
- Je hebt een overzicht van de actuele professionele en beleidsproblematiek in de beroepsgroep van geestelijk verzorgers, en bent bereid en in staat om aan de hand van relevante literatuur daarin een beargumenteerd eigen standpunt innemen.

Beschrijving

Deze cursus beoogt je inzicht te geven in de grondslagen van geestelijke verzorging, waarbij we voortbouwen op kennis en inzicht die je als bachelorstudent in de religiewetenschappen of theologie hebt opgedaan.

In het eerste blok maak je kennis met het object van de geestelijke verzorging. Vaak wordt dat omschreven als zingeving, spiritualiteit of religieuze ervaring. Maar ondanks het populaire gebruik van dergelijke termen wordt vaak niet duidelijk wat de 'geest' die 'verzorgd' wordt in wetenschappelijke zin eigenlijk behelst. Je maakt kennis met een analytisch model waarbij geest als levensoriëntatie opgevat wordt en geestelijke verzorging als de hulp die levensoriëntatie boogt te bevorderen, zij het in religieuze of in seculiere zin.

---

³ Let op: de tekst van de cursusbeschrijvingen in deze studiegids kan afwijken van actuele informatie op de facultaire site of de specifieke cursushandleidingen.

In het tweede blok krijg je een goed inzicht in de domeinkenmerken van geestelijke verzorging door inleidingen in de narratieve, rituele en morele taken van de geestelijk verzorger. De professionele kenmerken worden toegelicht aan de hand van de beroepsstandaard geestelijke verzorging en een interpretatie daarvan als vrij beroep. We gaan in op de rolproblematiek van de geestelijk verzorger en de veranderende zorgsetting waarin het beroep vorm krijgt.

De handboeken bij deze cursus hebben vooral een informerende en ondersteunende functie. De structuur wordt geboden door de inleidingen (en powerpoints) van dit college en de daarbij behorende literatuur.

Literatuur

Handboek:

- Doolaard, J. (Red.) (2006). *Nieuw Handboek Geestelijke Verzorging*. Kampen, Kok.
- Ganzevoort, R.; Visser, J. (2007). *Zorg voor het verhaal. Achtergrond, methode en inhoud van pastorale begeleiding*. Zoetermeer, Meinema.

Overige literatuur (varia, te consulteren, nog aan te vullen):

- Cobb, M.R.; Puchalski, C.M.; Rumbold, B. (2012). *Oxford Textbook of Spirituality in Healthcare* (Oxford Textbooks in Public Health). Oxford, Oxford University Press.
- Josephson, A.M.; Peteet, J.R. (eds) (2004). *Handbook of Spirituality and Worldview in Clinical Practice*, New York, A.P.A.
- Smeets, W. (2006). *Spiritual Care in a Hospital Setting. An Empirical-theological Exploration*. Nijmegen, Radboud Universiteit (resp. Leiden, Brill).
- Steenbeek, M. van (2009). *Wegwijzer in religies en levensbeschouwingen*. UMC Utrecht.
- Ven, J.A. van der (2000). *Pastoraal perspectief. Vorming tot reflectief pastoraat*. Kok, Kampen. Resp. Education for Reflective Ministry. Louvain, Peeters.

2.2 Spirituele counseling

Docent

Dr. Michael Scherer-Rath, Dr. Anneke de Vries, Drs. Toin Coolen.

Onderwijsvorm

Hoorcollege en practicum (5 EC)

Toetsvorm

Werkstuk (gespreksanalyse) en reflectieverslag van gevoerde gesprekken

Doelstelling

- Je kunt gespreksvaardigheden binnen de geestelijke verzorging onderscheiden.
- Je kunt kernthema's van religieuze counselings- en begeleidingsgesprekken benoemen.

Je kunt kritisch reflecteren op religieuze counselings- en begeleidingsgesprekken.

Beschrijving

Het dagelijkse werk van geestelijk verzorg(st)ers wordt in eerste instantie gekenmerkt door het voeren van gesprekken met mensen. De gesprekken van geestelijk verzorg(st)ers zijn echter geen gesprekken tussen vrienden of burens, geen gesprekken tussen baas en medewerker. Het zijn vormen van professionele communicatie. Welk soort gesprekken voeren geestelijk verzorg(st)ers en wat is de inhoud van deze gesprekken? Hoe worden deze gesprekken gevoerd? Het college 'religieuze counseling' houdt zich theoretisch en praktisch met deze vragen bezig.

In het eerste gedeelte wordt een inleiding gegeven in de basisvaardigheden van de gespreksvoering. De cursus schetst een raamwerk voor de individuele professionele toepassing van de methodiek van het religieuze counseling- en begeleidingsgesprek in de praktijk van de geestelijke verzorging vanuit een narratieve benadering. Daarbij wordt stilgestaan bij de betekenis van de toe-eigening van een methodiek en de verdere ontwikkeling ervan. Vervolgens staat de inhoud en de context van het religieuze counseling- en begeleidingsgesprek centraal, met name de zorgvragen zoals die door patiënten in verschillende zorginstellingen worden verwoord. Halverwege het practicum geldt een opdracht waarvoor een voldoende als drempelvoorwaarde voor toelating tot de stage geldt.

In het tweede gedeelte wordt het zelfstandige voeren van counselings- of begeleidingsgesprekken ingeoeffend. Je wordt met verschillende gespreksituaties in contact gebracht om te leren hierop adequaat in te gaan. Vervolgens houden de studenten gesprekken van 20 minuten over diverse onderwerpen. Deze gesprekken worden op video opgenomen en in groepen geanalyseerd. De studenten krijgen op de gevoerde gesprekken feedback m.b.t. de eigen gespreksvaardigheden, de leiding van het gesprek en de inhoudelijke interventies.

Verplichte literatuur

- Handboek: Ganzevoort, R. & Visser, J. (2007). *Zorg voor het verhaal. Achtergrond, methode en inhoud van pastorale begeleiding*. Zoetermeer: Meinema, 2007.
- Smit, J., Tot de kern komen. De kunst van het pastorale gesprek. Kampen, 2009.
- Lang, G. & Molen, H.T. van der, *Psychologische gespreksvoering. Een basis voor hulpverlening*. Soest: Nelissen, 2007 (alle uitgaven mogelijk vanaf 2000)

2.3 Rituele expressie

Docent

Dr. Thomas Quartier.

Onderwijsvorm

Hoorcollege en practicum (5 EC)

Toetsvorm

Schriftelijk tentamen

Doelstelling

Verwerven van kennis en inzicht in de hoofdthema's van ritueel handelen in verschillende contexten van de geestelijke verzorging in het perspectief van de rituologie; verwerven van vaardigheden met betrekking tot de omgang met cliënten overeenkomstig hun kernbehoeftes, rituele elementen en de beleving van rituelen.

Beschrijving

In het theoretische gedeelte (6 bijeenkomsten) van het vak Rituele Verzorging zal het verschijnsel 'ritueel' zoals dit tegenwoordig in verschillende contexten van de geestelijke verzorging aan te treffen is, worden beschreven aan de hand van rituelologische en liturgiewetenschappelijke concepten. De theorie valt uiteen in twee delen. In het eerste deel worden theoretische concepten van het rituele handelen besproken. Daarbij wordt uitgegaan van aan de ene kant de functie van rituelen: hoe werken rituelen en wat betekent hun werkzaamheid ('efficacy', J. Sorensen) voor verschillende groepen van deelnemers? Verder wordt ingegaan op de betekenis van rituelen, in het bijzonder van de gebruikte symbolen (L. M. Chauvet). Ten derde wordt de vraag aan de orde gesteld, welke structuur in de huidige context in rituelen aan te treffen is. Daarbij zal o.a. het 'rites de passage' concept (A. Van Gennep) en zijn varianten worden besproken. In het tweede deel van de theorie zal de vraag behandeld worden, welke rituele rol de geestelijk verzorger kan spelen, wanneer zij/hij met cliënten in verschillende werkvelden ritualiseert. Er zal vooral gekeken worden naar rituelen rond het sterven, maar ook groepsrituelen zoals zondagse liturgievieringen. We gaan uit van de vraag wanneer de geestelijk verzorger voorganger is en wanneer begeleider.

In het practicum (6 bijeenkomsten) zullen basisvaardigheden van het rituele handelen door studenten in presentaties worden geoefend. Na het uitvoeren van een zelf ontworpen ritueel (overweging, symbool) reflecteren studenten samen met de groep en de docent op de mogelijke kernbehoeftes cliënten die mogelijk aan het ritueel in een specifieke context deelgenomen zouden kunnen hebben. Daarnaast schrijft iedere student een overweging op basis van een bijbeltekst, waar feedback op wordt gegeven. Halverwege het practicum geldt een opdracht waarvoor een voldoende als drempelvoorwaarde voor toelating tot de stage geldt.

Literatuur

- Handboek: Quartier, Th. (2011). *Die Grenze des Todes. Ritualisierte Religiosität im Umgang mit den Toten*. Death Studies 2. Münster: LIT Verlag.
- Reader.

2.4 Ethische ondersteuning

Docent

Dr. Grietje Dresen, Dr. Angeline van Doveren

Onderwijsvorm

Hoorcollege en practicum

Toetsvorm

Schriftelijk tentamen (na blok 1), paper (na blok 2).

Doelstelling

Na afloop kun je:

- achtergrond en inhoud van ethiekondersteuning in zorginstellingen benoemen, en de belangrijkste methoden en competenties die daarbij benodigd zijn, uiteenzetten;
- de verhouding tussen geestelijke verzorging en ethiekondersteuning benoemen, en voor- en nadelen van onderbrenging van ethiekondersteuning bij de Dienst GV gedifferentieerd afwegen;
- actief morele probleemsituaties en morele vragen onderkennen en deze, met de cliënt, (helpen) verwoorden, verkennen en verhelderen;
- de basisvaardigheden, benodigd binnen de besproken methoden van ethiekondersteuning, op adequate wijze *toepassen*: 1) in individuele morele counseling; 2) als voorzitter van moreel beraad op teamniveau (initieel); 3) binnen de verschillende vormen van ethiekbeleid in de instelling (voorlichting, ethische commissie, communicatie met bestuur, etc.)

Beschrijving:

In blok 1 wordt aan de hand van twee handboeken en gastcolleges verkend welke vormen van ethiekondersteuning in zorginstellingen idealiter aanwezig zijn, welke rol de individuele geestelijk verzorger of de Dienst Geestelijke Verzorging daarin kan spelen, en hoe de verhouding tussen ethiekondersteuning en geestelijke verzorging er in de nabije toekomst uit zal gaan zien, in de verschillende typen zorginstellingen. Na een algemeen overzicht focussen we op de rol van de geestelijk verzorger als moreel counselor en als (initieel) professional in ethische ondersteuning en begeleiding. Ook bespreken we enkele gespreksmethoden voor moreel beraad (gestructureerd overleg op teamniveau over een concrete morele casus). Waar nodig worden ethische begrippen en theorieën toegelicht; van cursisten wordt echter verwacht dat zij in hun vooropleiding een Inleiding Ethiek hebben gevolgd.

In blok 2 (practicum) worden de vaardigheden, benodigd voor de verschillende bestudeerde vormen van ethiekondersteuning, praktisch geoefend. Tijdens het practicum zelf wordt vooral geoefend met individuele morele counseling en met het voorzitten van moreel beraad, aan de hand van een specifieke overlegmethode voor moreel beraad. Overige vormen van ethiekondersteuning waar geestelijk verzorgers mee te maken krijgen (bijv. het geven van een klinische les; schrijven van een opiniërend artikel; communicatie met het bestuur, etc.) kunnen naar keuze worden geoefend en/of als eindopdracht worden gekozen.

Literatuur

- 1) L. Hartman, F. Weidema, G. Widdershoven, B. Molewijk (red.), *Handboek Ethiekondersteuning*. Amsterdam: Boom uitgevers, 2016
- 2) H. van Dartel & B. Molenwijk (red.), *In gesprek blijven over goede zorg. Overlegmethoden voor moreel beraad*. Amsterdam: Boom 2014.

2.5 Spirituele diagnostiek

Docent

Dr. Michael Scherer-Rath

Onderwijsvorm

Hoorcollege en practicum (5 EC).

Toetsvorm

Diagnostisch werkstuk

Doelstelling

- Je ontwikkelt eigen spirituele biografie.
- Je ontwikkelt vaardigheden om op spirituele ontwikkelingslijnen te reflecteren.

Beschrijving

Luisteren naar verhalen van mensen. Dat is een hoofdtaak van geestelijk verzorgers niet alleen in de zorgsector. Deze verhalen zijn belangrijk voor mensen omdat zij hierdoor de mogelijkheid krijgen hun eigen ervaringen met het leven te reconstrueren en hierop te reflecteren. Zij bieden de mogelijkheid om inzicht te verwerven in de eigen (narratieve) identiteit. Als gesprekspartner kan de geestelijk verzorger de ander hierbij ondersteunen: luisteren en uitdagen om vanuit nieuwe, andere perspectieven naar zich zelf te kijken. In gesprekken kunnen op deze manier de drijfveren en de levensbeschouwing van mensen ter sprake worden gebracht. Willen geestelijk verzorgers dat adequaat doen, vraagt dat ook aan iedere GVer i.o (in opleiding) extra inspanningen: de uiteenzetting met de eigen spirituele ontwikkeling en de invloed hiervan op de eigen identiteit. Om hiermee in contact te kunnen komen gaan de studenten na een theoretische inleiding in het practicum spirituele diagnostiek de eigen spirituele ontwikkelingslijnen onderzoeken om de invloed hiervan op de persoonlijke en professionele identiteit van de geestelijk verzorger op te sporen. Afronding van dit practicum is een diagnostisch werkstuk.

Literatuur

- Sheldrake, P., *Spirituality. A very short introduction*. Oxford, 2012.
- Westerhof, G. & Bohlmeijer, E. (2010). *Psychologie van de levenskunst*. Amsterdam.

2.6 Klinische onderzoeksmethoden

Docent

Prof. Dr Hans Schilderman

Onderwijsvorm

Hoor- en werkcollege (5 EC).

Toetsvorm

Werkstuk.

Doelstelling

- Je kunt de voorwaarden en doelen benoemen van methoden en technieken van klinisch onderzoek, voor zover relevant voor de geestelijke verzorging.
- Je bent in staat om een onderzoeksvoorstel te schrijven dat relevant is voor de geestelijke verzorging, en dat je conceptueel en technisch op academisch niveau verantwoordt.
- Je bent in staat om kwalitatieve onderzoekstechnieken toe te passen in de analyse van klinische onderzoeksgegevens.

Beschrijving

Deze cursus biedt je een inleiding in klinische onderzoeksmethoden zoals die kennis genereren over de clientele van geestelijk verzorgers, over de effecten van de hulp die geestelijk verzorgers bieden, en over de setting van de geestelijke verzorging binnen de gezondheidszorg. Dergelijke kennis is in toenemende mate belangrijk om taken en activiteiten van een geestelijk verzorger binnen de zorg transparant te kunnen verantwoorden.

In dat verband staan drie doelen in de cursus centraal. Allereerst is dat een korte kennismaking met de variëteit van klinisch onderzoek, zodat je in staat bent te kiezen welke methoden bij welke doelen van klinisch onderzoek passen. Vervolgens krijg je inzicht in de kenmerken van klinisch onderzoeksontwerp, waarbij je zelf een thema uitkiest dat je in een kleine 'pilot' empirisch onderzoekt. Ten slotte krijg je een vaardigheidstraining in kwalitatieve onderzoeksanalyse zodat je in staat bent dergelijk onderzoek ook zelfstandig uit te voeren.

Deze cursus kent als afsluiting een klinisch onderzoeksvoorstel dat je zelf conceptueel en technisch uitgewerkt hebt, en dat je voorziet van een empirische peiling.

Literatuur

- Handboek: Marks, D. & Yardley, L. (Eds) (2004). *Research Methods for Clinical and Health Psychology*. London, Sage.
- Friese, S. (2012). *Qualitative Data Analysis with ATLAS.ti*. London: Sage.
- Capita selecta uit: Andrew, S.; Halcomb, E. (Eds) (2009). *Mixed Methods Research for Nursing and the Health Sciences*. Chichester, John Wiley & Sons Ltd.
- Enkele inleidingen over klinische onderzoeksmethoden worden voorafgaand aan colleges ter beschikking gesteld.

3 BEROEPSSTAGE

3.1 Doelen

De beroepsstage bied je de mogelijkheid om kennis te maken met het werkveld en de rol als geestelijk verzorger. Daarbij wordt aandacht besteed aan communicatie, rolopvatting, oordeelsvorming en leervaardigheden, in het bijzonder in de supervisie. De mentor biedt onmisbare steun bij de dagelijkse begeleiding van, en professionele feedback op, het optreden van de stagiair. De stage vindt doorgaans plaats in werkvelden als ziekenhuizen, verpleeg- en verzorgingshuizen, psychiatrie, gehandicaptenzorg, jeugdzorg en revalidatie. Ofschoon andere werkvelden als hoger onderwijsinstellingen, justitie, defensie, en politie niet worden uitgesloten, zijn de mogelijkheden hier zeer beperkt.

Om de stage te kunnen starten dien je aan een aantal voorwaarden te voldoen, namelijk:

- Je hebt het adviesgesprek (intake) voor de mastervariant geestelijke verzorging gevoerd.
- Je hebt de vereiste modules voor het volgen van de stage (eerste semester van de mastervariant) afgerond. Daarbij geldt halverwege de practica een opdracht aarvoor een voldoende als drempelvoorwaarde voor toelating tot de stage geldt.
- Je hebt je georiënteerd op de stagemogelijkheden en doet een voorstel voor een stageplaats aan de stagecoördinator, daarbij uitgaand van de vereisten voor stageplaatsen zoals vermeld in de studiegids Geestelijke verzorging.
- Je verzoekt om een stageplaats bij de zorginstelling en volgt daartoe eventueel een procedure ('sollicitatiegesprek'). Daarna wordt - voor aanvang van de stage (15 januari 2017) een stagecontract gesloten tussen student, mentor en stagecoördinator waarin alle praktische afspraken in relatie tot de stage zijn vastgelegd.
- In dit hele voortraject worden alle stageafspraken - inclusief het opmaken en sluiten van het stagecontract - afgestemd met Ignace de Haes (Career Service).

De variant geestelijke verzorging richt zich op:

- *Kennis*
  - *het* verkrijgen van conceptuele en procedurele kennis op het terrein van de geestelijke verzorging als discipline, gevoed vanuit religiewetenschappen, theologie, rituologie, godsdienstpsychologie en ethiek;
  - op basis waarvan functies, structuren en inhouden van zingeving aan het bestaan in verband met geloof en levensovertuiging te herkennen en te analyseren zijn;
  - en verbonden worden met professionele en onderzoekstaken op het terrein van religieuze counseling en diagnostiek, rituele vormgeving, morele counseling en ethische ondersteuning.
- *Inzichten*
  - het kunnen integreren van kennis in theorieën over zingeving aan het bestaan in verband met geloof en levensovertuiging;

- met met het oog op het onderzoeken en ontwikkelen van professionele taken op het terrein van religieuze counseling en diagnostiek, rituele vormgeving, morele counseling en ethische ondersteuning;
- door het leggen van verbanden tussen conceptuele en procedurele kennis op het terrein van de religiewetenschappen, de theologie, de rituologie, de godsdienstpsychologie en de ethiek; telkens vanuit het perspectief van de geestelijke verzorging als discipline.
- *Vaardigheden*
  - De bekwaamheid om in de professionele werkkring de problematiek van de cliëntèle in verband met zingeving, geloof en levensovertuiging op grond van onderzoek te analyseren;
  - En vervolgens te beoordelen aan de hand van theorievorming in de geestelijke verzorging, op grond van inzichten uit religiewetenschappen, de theologie, de rituologie, de godsdienstpsychologie en de ethiek;
  - En zo in verantwoorde keuzes het eigen professionele optreden in religieuze counseling en diagnostiek, rituele vormgeving, morele counseling en ethische ondersteuning vorm te geven en waar nodig bij te stellen.
- *Houdingen*
  - De ontwikkeling van affectief-evaluatieve, inter- en intrapersonlijke oriëntaties;
  - die nodig zijn voor de herkenning, ondersteuning en interventies in zingeving, geloof en levensovertuiging;
  - en die een valide beoefening van het beroep van geestelijk verzorger en een authentieke rolhantering bevorderen.
- *Integratie van bekwaamheden*
  - De integratie van bovenstaande bekwaamheden vindt zowel plaats aan de opleiding (modulen) als op de stageplek (activiteiten en werkplekbegeleiding).
  - In de supervisie wordt de integratie ook besproken en beoordeeld en wel met als norm dat de student kennis, inzicht, vaardigheden en houdingen dusdanig op elkaar afstemt en in het eigen optreden integreert dat hij initieel bekwaam is om het beroep van geestelijk verzorger zelfstandig uit te oefenen. Dat laat uiteraard onverlet dat voortgaande training en ontwikkeling van het grootste belang zijn.

Ter ondersteuning van de stage kan gebruikt gemaakt worden van Doolaard, J. (Red.), *Nieuw Handboek Geestelijke Verzorging (geheel herziene editie)*. Kampen, Kok, 2009.

Na afloop van de stage ben je in staat:

- de thematiek en problematiek van de cliëntèle in verband met zingeving, geloof en levensovertuiging op grond van onderzoek te analyseren en te plaatsen in de context van theorievorming over de geestelijke verzorging;
- verantwoorde keuzes te maken in het eigen professionele optreden in spirituele counseling en diagnostiek, rituele vormgeving, morele counseling en ethische ondersteuning;
- op het gebied van zingeving, geloof en levensovertuiging gesprekken te voeren, rituelen te verzorgen en adviezen te geven die passen bij de vragen en behoeften van cliënten en aansluiten bij het beleid van de instelling;

- je eigen religieuze, morele en levensbeschouwelijke opvattingen en praktijken op authentieke wijze gestalte te geven in aansluiting op de professionele rolvereisten;
- in aansluiting op het instellingsbeleid collegiaal samen te werken met medewerkers van verschillende afdelingen binnen een instelling;
- te reflecteren op de ontwikkeling en het leren in je eigen professionele handelen en dit argumentatief te beoordelen;
- je werkzaamheden op wetenschappelijk niveau interdisciplinair te verantwoorden met in achtneming van de beroepscode, je eigen geloofs- en levensovertuiging en je positie ten opzichte van religieuze tradities en genootschappen.

3.2 Taken

De zojuist omschreven doelen worden telkens nagestreefd in een van de verschillende werksettings waarin je stage loopt, zoals algemene ziekenhuizen, revalidatiecentra, jeugdzorg, verpleeg- en verzorgingshuizen, instellingen voor gehandicaptenzorg alsmede in instellingen voor de geestelijke gezondheid. Met het oog op de realisering van de doelen worden locaties gekozen waarbij de geestelijk verzorger in een teamverband van meerdere geestelijk verzorgers in een dienst geestelijke verzorging werkt die binnen de zorgorganisatie goed geïntegreerd is, zodat een goede begeleiding gewaarborgd is.

In het kader van de drie opleidingsprioriteiten die de faculteit stelt: spirituele counseling, rituele expressie en ethische ondersteuning, dient je stage te beantwoorden aan de volgende drie kerntaken, telkens aan te tonen met een resultaat uit een portfolio:

Spirituele counseling

- Het observeren en analyseren van ten minste vijf individuele gesprekken die de mentor in dit kader voert.
- Het zelfstandig voeren van enkele reeksen van minimaal twee individuele gesprekken die met de mentor voorbereid en nabesproken worden aan de hand van een verbatim.
- Het toepassen van een diagnostisch analyseinstrument voor kenmerken van zingeving, geloof en levensovertuiging bij de cliënt in de counselingsetting (b.v. een anamnese, of het ADCL-schema).
- Het toepassen van een analyseinstrument van het professionele optreden in de counselingsetting.

Portfolio: een verbatim waarin je adequate counselingsinterventies illustreert.

Rituele expressie

- Het observeren en analyseren van een collectief religieus ritueel (liturgische viering).
- Het observeren en analyseren van een individueel ritueel (gebed of geboorte/doodsritueel).
- Het voorbereiden en vormgeven van, en actief participeren in een religieus ritueel.
- Het houden van een overweging tijdens een liturgische viering.
- Het (eventueel) toepassen van een analyseinstrument van kenmerken van zingeving, geloof en levensovertuiging in de setting van een religieus ritueel.

Portfolio: een publiek gehouden overweging, voorzien van toelichting.

Ethische ondersteuning

- Het analyseren van enkele individuele counselingsgesprekken op morele vragen, problemen of thema's, en het nabespreken daarvan met de mentor aan de hand van een verbatim.
- Het analyseren van een moreel beraad op morele vragen, problemen of thema's, dan wel – indien het moreel beraad ter plaatse niet aangeboden wordt - , het fictief richten van een beargumenteerd verzoek tot inrichting van een moreel beraad aan de Raad van Bestuur.
- Het inventariseren en analyseren van een ethische problematiek die binnen de betreffende zorginstelling actueel is of zou kunnen zijn en dit bespreken met de mentor.

Portfolio: een ethische scan van de organisatie waarin je stage loopt.

3.3 Begeleiding

Je loopt gedurende het tweede semester van het academisch jaar stage als geestelijk verzorger in opleiding. De stage correspondeert – inclusief supervisie en monitordagen – aan een studielast van 15 Europese studiepunten (1 *European credit (EC)* = 28 studiebelastingsuren) verdeeld over stage (12 EC = 336 uren) en supervisie (3 EC = 84 uren). Dit resulteert in een stage met een duur van 21 weken, waarin de stagiaire gemiddeld 2 dagen per week op de stageplaats aanwezig is. Gedurende dit tijdvak wordt je op verschillende wijzen begeleid, namelijk door:

- De career-officer;
De career officer is de facultaire contactpersoon die informeert over de stageprocedure en –vereisten, en die met de stagiaire de stageplaats en het stagecontract vastlegt, mede aan de hand van een verkennend gesprek, en een contactgesprek op stagelocatie. De career officer is tevens betrokken bij extra-curriculair aanbod dat aan de stagebelangen raakt zoals de mentorendag, het jaarlijks symposium, en de sollicitatietraining.
- De stagecoördinator;
De stagecoördinator is verantwoordelijk voor de facultaire begeleiding van de stage, met als beslismomenten: de goedkeuring van stagelocatie en stagecontract, de tussenevaluatie, en de eindevaluatie van de stage. Verder is de coördinator het eerste aanspreekpunt wanneer de stagiaire moeilijkheden ondervindt bij de stage, of de mentor een gesprek met de opleiding wenst. De coördinator is tevens eindbeoordelaar van de stage.
- De mentor (werkplekbegeleider);
De mentor is een geestelijk verzorger van een als stageplek goedgekeurde instelling waar de stagiaire stage loopt. De mentor vervult de rol van coach en heeft tot taak om de stagiaire te begeleiden en stimuleren zodat de persoonlijke en professionele kwaliteiten en talenten optimaal ontwikkeld worden in de dagelijkse context van de werksetting. Centraal staat daarbij het ontwikkelen van een collegiale sfeer, het bieden van feedback en steun, het versterken van vertrouwen en motivatie, het ondersteunen van kennis- en inzichtontwikkeling, en het vergroten van het doelstellende en probleemoplossende vermogen van de stagiaire. De mentor is — in het begin van de stage — tijdens de professionele activiteiten van de stagiaire aanwezig en draagt zorg voor feedback daarop. Die feedback kan het karakter

hebben van spiegelen, verheldering, analyse of advies. De mentor kent echter geen instruerende taken ten aanzien van het leerproces van de stagiaire en draagt geen formele verantwoordelijkheid voor de opleiding en supervisie van de stagiaire. De mentor heeft ten aanzien van de stage weliswaar een adviserende maar geen beoordelende bevoegdheid. De mentor is echter wel intensief betrokken bij: a) het laten observeren en bespreken van het eigen professionele gedrag; b) het zelf observeren, analyseren en becommentariëren van het gedrag van de stagiaire; c) een tweewekelijkse taakplanning en -evaluatie (ca. 1 uur); d) het adviseren ten aanzien van voortgang en afsluiting van de stage, en e) het in dit verband zo nodig voeren van overleg met de coördinator. In dat verband wordt van de mentor gevraagd om halverwege en op het einde van de stage een adviesrapport uit te brengen op basis van een beschikbaar format (zie bijlage K).

- de supervisor.

De supervisors zijn allen gepromoveerde stafleden van de faculteit en intensief betrokken bij de opleiding tot geestelijk verzorger. Zij zijn allen als supervisor opgeleid, geaccrediteerd en en geregistreerd bij de landelijke beroepsvereniging van supervisors (LVSC). Er is regelmatig intervisie en facultair overleg, onder meer bij aanvang van ieder studiejaar en bij afsluiting (beoordeling) van het stagetraject. De supervisor is verantwoordelijk voor de begeleiding van de persoonlijke en je professionele leerervaringen, in het bijzonder voor wat betreft de rolhanting in de geestelijke verzorging. Omdat het hier een belangrijke en centrale begeleidingstaak betreft wordt hieraan een separaat hoofdstuk in deze gids besteed (hoofdstuk 4).

3.4 Verslaglegging

De stage kent drie soorten verslagen.

Het **portfolio** is een verslag van de resultaten van je stageactiviteiten. Het biedt vooral een agenda van geplande en verrichtte activiteiten (logboek), leerervaringen (supervisieverslagen, eventueel mentorverslagen), en resultaten van gespreksvoering (verbatims), rituelen (gebeden, overwegingen), en advisering (ethische scan, klinische les). Het portfolio is voor je persoonlijk gebruik waaruit je naar eigen inzicht selectief kunt putten bij de verantwoording van je stage-activiteiten in de andere verslagen.

Het **voortgangsverslag** van de stage is een *procesevaluatie* en het biedt je halverwege de stage inzicht in de verrichte professionele taken en activiteiten zoals ze in het stagecontract beschreven staan, en geeft daarnaast de geplande taken en activiteiten weer voor de tweede helft van de stage (omvang circa 7 bladzijden ca. 3500 woorden). Toegevoegd wordt een krachtenveldanalyse die uitgebreid toegelicht wordt (bijlage I). Het voortgangsverslag vormt samen met het eerste mentoradvies de input voor het voortgangsgesprek met de stagecoördinator, waarin zonodig nadere afspraken gemaakt worden over het vervolg van de stage. Indien gewenst en noodzakelijk kan bij gerezen vragen of problemen besloten worden om het voortgangsgesprek tussen stagiaire, mentor en stagecoördinator op stagelocatie plaats te laten vinden.

Het **eindverslag** van de stage (omvang circa 15 bladzijden of 7500 woorden) is een *productevaluatie* en biedt bij het afsluiten van de stage informatie waarop de leerervaringen uit de stage beoordeeld worden, mede op grond van het supervisoradvies, het mentoradvies en het afsluitend stagegesprek op de stagelocatie (samen met de mentor). De opbouw van het eindverslag is als volgt:

1. Korte typering van de stagesetting, met een klemtoon op missie en strategie van de (zorg-)instelling.
2. Verantwoording van het beleid van de dienst geestelijke verzorging, en de feitelijke aansluiting (patiënttoegang en -bejegening) daarvan op het primaire proces.
3. Klinische schets van het patiëntbeeld, door de aard van het lijden te typeren en daarbij de voor geestelijke verzorging relevante thema's, vragen en problemen van patiënten toe te lichten, alsmede de wijzen van bejegening.
4. De feitelijke activiteiten gedurende de stage in relatie tot doelen (contract), feitelijke taken (portfolio), vaardigheden (portfolio) en resultaten (portfolio).
5. Een evaluatie van het professionele leerproces aan de hand van een krachtenveldanalyse (zie bijlage I).
6. Een evaluatie van spirituele identiteit, rol en netwerk (zie bijlage I).
7. Een korte beschrijving van het persoonlijk leerproces uit supervisie.
8. Als bijlagen worden uit het portfolio toegevoegd een illustratief verbatim van een counselingsgesprek, een toegelichte overweging, en een ethische analyse.

3.5 Beoordeling

De beoordeling van de beroepsstage door de stagecoördinator vindt plaats aan de hand van het (eind-)verslag met portfolio, de mentoradviezen, het voortgangsgesprek, het eindgesprek, en de supervisiebeoordeling, daarbij ondersteund door de volgende criteria:

- Zingeving, geloof- en levensovertuiging:
  - Je herkent zingevingsthema's en -problematiek bij cliëntèle;
  - Je analyseert zingevingsthema's en -problemen bij cliënten met behulp van theorieën omtrent geestelijke verzorging op religiewetenschappelijke wijze.
- Professioneel optreden:
  - Je kiest en hanteert methoden en instrumenten op het terrein van diagnostiek en gesprekken, rituelen en ethiek in functie van het primaire proces;
  - Je communiceert doelen en resultaten van het werk en werkt helder en betrouwbaar samen met collega's, medewerkers van andere afdelingen en andere actoren in het werkveld.
- Rolhantering:
  - Je vertegenwoordigt en interpreteert de eigen religieuze, ethische en levensbeschouwelijke opvattingen in functie van de rol;
  - Je geeft in cliëntcontacten sociale vaardigheden professioneel vorm en let daarbij op rolvereisten in processen zoals aandacht voor introspectie, overdracht en tegenoverdracht.
- Integratie:

- Je verantwoordt de eigen taak en activiteiten in het kader van de grondslag, missie en identiteit van de zorginstelling;
- Je stemt het eigen handelen af op de beroepscode, de eigen overtuigingen en de eigen positie ten opzichte van religieuze tradities en (achtergrond) genootschappen.
- Reflectie en verantwoording handelen:
  - Je reflecteert kritisch op het eigen handelen;
  - Je draagt bij aan kennisontwikkeling en begripsvorming in de geestelijke gezondheidszorg.

De coördinator draagt de eindverantwoordelijkheid voor de beoordeling van de stage.⁴ Hij raadpleegt daartoe de volgende informatiebronnen:

- de stagiaire zelf, die in midden- en eindverslag aan de hand van bovenstaande criteria leermomenten uit stage en supervisie rapporteert en evalueert;
- de supervisor die aan de hand van bovenstaande criteria het leerproces in termen van supervisie-doelen en –taken beoordeelt;
- de mentor, die gevraagd wordt om aan de hand van deze criteria over de taakuitoefening van de stagiaire vooraf adviserend verslag uit te brengen.

De eindbeoordeling volgt op een gesprek naar aanleiding van een voortgangsverslag halverwege de stage. De bespreking van het voortgangsverslag mondt uit in een sluisbesluit, waarin de coördinator op grond van het voortgangsverslag door de stagiaire, een verslag van de mentor, en een advies door de supervisor vaststelt of de stagiaire de stage zinvol verder kan vervolgen. Als de tussentijdse beoordeling onvoldoende is, kan dit aanleiding zijn om de stage te verlengen, of een nader studie-advies te geven.

Bij een eventueel tussentijds onderbreken of definitief afbreken van de stage — hetzij op initiatief van de stagiaire of de mentor, hetzij in samenspraak met beide — neemt de stagiaire contact op met de coördinator. De coördinator voert overleg met student en mentor, waarbij de stage: a) wordt voortgezet; b) een nieuwe stagelocatie wordt toegewezen (ten minste 10 weken van 2 dagen); of c) de stage wordt afgebroken. Het verbreken van een stageovereenkomst vindt alleen plaats na dergelijk overleg.

De beoordeling van de stage vindt plaats nadat het eindverslag geëvalueerd is en er een eindgesprek plaatsgevonden heeft tussen stagiaire en stagecoördinator. Het uiteindelijke resultaat, dat wil zeggen de beoordeling en het eindcijfer, wordt door de stagecoördinator vastgesteld nadat hij daartoe de staf in vergadering bijeen heeft geconsulteerd. In de beoordeling draagt het cijfer toegekend door de supervisor voor 25% bij, terwijl de beoordeling door stagecoördinator voor 75% meetelt. De laatste betreft daarin de eigen evaluatie van de gesprekken met de stagiaire, de kwaliteit van de verslagen, de mentoradviezen, en de opmerkingen vanuit de staf. De beoordelingen van supervisor en coördinator dienen elk tenminste voldoende te zijn om de stage te laten slagen.

Indien je de betrouwbaarheid of validiteit van de stagebeoordeling betwijfelt, kun je in beroep gaan bij de facultaire examencommissie.

---

⁴ De functies van supervisor en coördinator dienen door twee verschillende personen te worden vervuld. Eventueel wordt een plaatsvervangend coördinator aangewezen.

3.6 Procedures

Om de beroepsstage organisatorisch goed te laten verlopen worden door alle betrokkenen de volgende procedures in acht genomen (zie bijlage B).

- Je meldt je zich bij de career officer (Ignace de Haes) van de opleiding in het studiejaar voorafgaand aan de masteropleiding Religiewetenschappen, en wel vóór 1 september. Aan het begin van de opleiding vindt een praktische informatiebijeenkomst plaats waarin de doelen en procedures van de stage met de studenten besproken worden. De faculteit biedt op internet een overzicht aan van stageplaatsen die voldoen aan de normen die de opleiding stelt (zie bijlage L, en: www.ru.nl/ftr/careerservice). Vervolgens draag je verantwoordelijkheid voor het zelfstandig selecteren van een stagelocatie in de zorgsector, waarbij als uitgangspunt geldt dat de stagelocatie een ervaren geestelijk verzorger binnen een team van geestelijk verzorgers kent, met een voldoende breed takenpakket dat correspondeert aan de beroepsstandaard van de beroepsgroep (VGVZ), en dat aansluit op de door de opleiding nagestreefde doeleinden. Je meldt je voor een stage aan en vermeldt daarbij de betreffende gegevens (zie bijlage L).
- De feitelijke mogelijkheid om stagiaires toe te laten blijft uiteraard afhankelijk van de actuele omstandigheden en de selectie door de mentor en haar/zijn staf. De career officer is beschikbaar voor ondersteuning en indien noodzakelijk bezoekt deze de instelling met het oog op een beoordeling als stagelocatie. Doorgaans wordt de toekenning van een stageplek aan een student door het betreffende team van de stagebiedende organisatie in een 'sollicitatiegesprek' beoordeeld. Indien een stageplek geboden wordt bespreekje aan de hand van deze studiegids de stageopdracht en werkt dit uit in praktische afspraken. Vervolgens stel je een concept stagecontract op waarin praktische afspraken worden beschreven op grond van de stagedoelen die in deze gids staan. Daarna legje dit voor aan de career officer. Bij goedkeuring wordt dit contract in drievoud getekend door coördinator, student en mentor (zie bijlage C). Het stagecontract dient op tijd gereed te zijn, dat wil zeggen voordat de stage start (**15 januari**). Stages starten niet zonder getekend stagecontract.
- De stage kent een duur van 21 weken, waarbij de stagiaire gemiddeld twee dagen per week kan besteden aan activiteiten in het kader van de stage. De stage vindt conform het rooster van de masteropleiding Religiewetenschappen plaats in de periode januari-juni (blok 2 van het academisch jaar). Slechts in bijzondere gevallen kan daarvan worden afgeweken. De student komt eens per 14 dagen terug voor een supervisiesessie.
- De evaluatie van de stage vindt plaats aan de hand van twee verslagen die de stagiaire opstelt en bespreekt met mentor en met stagecoördinator. Halverwege de stage bespreken mentor en stagiaire de voortgang aan de hand van een voortgangsverslag (stagiaire, bijlage J) en een adviesrapport (mentor, bijlage K). De resultaten daarvan legt de stagiaire met beide documenten aan de stagecoördinator voor. Bij afsluiting van de stage wordt een eindverslag (stagiaire, bijlage J) en een tweede adviesrapport (mentor, bijlage K) opgesteld en besproken. Deze stageverslagen en mentoradviezen worden uiterlijk twee werkdagen voorafgaand aan het gesprek ter beschikking gesteld. Het afsluitend gesprek vindt plaats op de stagelocatie vóór 1 juli, waarbij beide documenten aan de stagecoördinator worden voorgelegd om in het beoordelingsgesprek besproken te worden.

Samengevat vergt een juiste voortgang en beoordeling van de stage:

1. Aanmelding stagelocatie (internet, zie ook bijlage L, vóór 1 december).
2. Goedkeuring stagelocatie (stagecoördinator, vóór 15 januari).
3. Sluiting stagecontract (stagiaire, mentor en career officer; vóór 15 januari)
4. Beoordeling van stagevoortgang (mentor, stagecoördinator, vóór 1 april):
  - a. Document: voortgangsadvies (mentor).
  - b. Document: voortgangsverslag (stagiaire).
5. Beoordeling van stageafsluiting (mentor, stagecoördinator, vóór 1 juli):
  - a. Document: eindadvies (mentor).
  - b. Document: eindverslag (stagiaire).
6. Toetsing van stagedoelen (stagecoördinator):
  - a. Beoordeling supervisie (supervisor, vóór 15 juni).
    - i. Eindverslag supervisie (supervisant).
    - ii. Bespreking (supervisor).
    - iii. Resultaat: cijfer.
  - b. Beoordeling stage (stagecoördinator, vóór 1 juli).
    - i. Document: eindverslag (stagiaire).
    - ii. Document: eindadvies (mentor).
    - iii. Eindgesprek (stagecoördinator en stagiaire).
    - iv. Resultaat supervisiebeoordeling (=25% eindcijfer).
    - v. Resultaat stagebeoordeling (=75% eindcijfer).
  - c. Bespreking stages (GV-Docententeam, 1^e week van juli).
    - i. Resultaat: akkoord/niet-akkoord.
  - d. Document: kennisgeving aan onderwijssecretariaat (vóór 15 juli).

4 SUPERVISIE

4.1 Doelen

Binnen de mastervariant Geestelijke Verzorging maakt een supervisietraject verplicht deel uit van de opleiding. Supervisie is een didactische methode waarbij de geestelijke verzorger in opleiding leert reflecteren op de eigen werkervaringen en beroepsidentiteit als geestelijk verzorger. Supervisie is zodoende nauw verbonden met de stage en kan ook alleen gevolgd worden in combinatie met de stage. De studiebelasting van één supervisietraject is 3 EC. De contacttijd bestaat uit 12 supervisiebijeenkomsten van 1 (individueel) tot 2.5 (groep) uur. Aan de opleiding zijn de volgende supervisors verbonden: dr. R. van den Brandt, dr. G. Dresen, dr. F. Jaspers, dr. M. Scherer-Rath en dr. P. Vermeer.

De *doelstellingen* van de supervisie luiden:

1. Je hebt kennis van en inzicht in supervisie als didactische methode voor de verdere professionalisering van het eigen handelen als geestelijk verzorger en de eigen beroepsgroep. Je ziet tevens het belang van het supervisorisch leerproces voor de ontwikkeling van een professionele beroepsidentiteit.
2. Je beschikt over reflectieve vaardigheden en houdingen om de persoonlijke en beroepsmatige kant van haar beroepsidentiteit te verhelderen.
3. Je bent in staat om kennis, inzicht, vaardigheden en houdingen (opgedaan in de opleiding) zodanig te integreren dat ze dienstig kunnen zijn voor een zelfkritische reflectie in en op de hermeneutisch communicatieve praxis van de geestelijk verzorger.
4. Je bent bekwaam tot reflectie *in* de praktijk van de geestelijke verzorging en *op* de praktijk van de geestelijke verzorging.

De *concrete doelstellingen* van de supervisie binnen de mastervariant geestelijke verzorging zijn:

- De ontwikkeling van een 'interne supervisor' zodat je in staat bent om zelfstandig te reflecteren *in* en *op* het eigen werken en leren. Het beschikken over een dergelijke interne supervisor blijkt uit het zelfstandig
  - kunnen herkennen en benoemen van concrete (positieve en negatieve) werkervaringen;
  - kunnen problematiseren van deze werkervaringen in de vorm van een leervraag;
  - kunnen reflecteren op deze werkervaringen vanuit verschillende perspectieven (verschillende rollen van de geestelijk verzorger, patiënt, cliënt, instelling, etc.);
  - kunnen leren aan deze concretisering, problematisering en reflectie op de eigen werkervaringen;
  - kunnen herkennen en benoemen van de eigen leerstijl(en) van waaruit werkervaringen worden benaderd.
- Bekwaamheid in de reflectie *in* de praktijk van de geestelijke verzorging met betrekking tot het dubbele integratieproces dat relevant is voor de ontwikkeling van een professionele identiteit als geestelijk verzorger. Deze bekwaamheid blijkt uit het kunnen herkennen en benoemen van:

- het persoonlijke denken, voelen, willen en handelen tijdens het verrichten van taken als geestelijk verzorger;
- de beroepsmatige aspecten die tijdens het verrichten van deze taken bewust invloed uitoefenen op het handelen van de geestelijk verzorger;
- de wederzijdse beïnvloeding van de persoonlijke en de beroepsmatige aspecten in de praktijk van geestelijke verzorging en de specifieke rol van de eigen persoonlijkheid daarbinnen;
- de werkschema's (werkscenario's) waarin de integratie van persoonlijke en beroepsmatige aspecten tijdens het verrichten van taken als geestelijk verzorger tot uitdrukking komt.
- Bekwaamheid in de reflectie *op* de praktijk van de geestelijke verzorging met betrekking tot het dubbele integratieproces dat relevant is voor de ontwikkeling van een professionele identiteit als geestelijk verzorger. Deze bekwaamheid blijkt uit het kunnen herkennen, benoemen en evalueren van concrete werkervaringen als geestelijk verzorger die mede gekenmerkt worden door:
  - het dubbele integratieproces van persoonlijke en beroepsmatige aspecten van de hermeneutische communicatie in de praktijk van de geestelijke verzorging;
  - de integratie van nieuwe kennis, inzicht, vaardigheden en houdingen voor reflectieve geestelijke verzorging die worden opgedaan in de hoor/werkcolleges en de practica; en
  - nieuwe inzichten met betrekking tot de eigen leerstijl om nieuwe kennis, inzichten, vaardigheden en houdingen voor het eigen handelen als geestelijk verzorger dienstbaar te maken.

4.2 Taken

Supervisie is een didactische methode die stimuleert tot onderzoekend leren denken, voelen en handelen ten aanzien van de eigen werkzaamheden en het zelfstandig functioneren in het werkveld van de geestelijke verzorging. Hiervoor is het meer functionele supervisorische leerproces gericht op de reflectie *in* en *op* de taakuitvoering van de geestelijke verzorging in de vorm van persoonlijke werkervaringen, om uiteindelijk beter vanuit een professionele houding als geestelijk verzorger te kunnen functioneren.

In de supervisie wordt gestreefd naar de integratie van het *persoonlijke* (denken, voelen, willen en handelen) en het *beroepsmatige* (de persoon als professional, het beroep, wetenschappelijke kennis hieromtrent en de concrete werkervaring). Hierbij staan vooral werkervaringen en de reflectie daarop centraal.

Supervisie wil de op hermeneutische communicatie gerichte zelfsturing en de reflectieve competentie van de geestelijk verzorger vergroten met als doel de kwaliteit van het beroepsmatige handelen in de verschillende werkvelden van de geestelijke verzorging (verder) te ontwikkelen. Hiervoor is supervisie op een meer inhoudelijk leerproces gericht. De supervisie wil er toe bijdragen om de kennis, inzichten, vaardigheden en houdingen uit de hoorcolleges, werkcolleges en practica zodanig te integreren in de persoon van de geestelijke verzorger, dat voor de geestelijk verzorger als professional van dienst kunnen zijn. Supervisie

streeft ernaar om de geestelijk verzorger op deze professionele competenties te reflecteren vanuit een zelfkritisch perspectief op de eigen praktijk. Concreet gaat het om het bespreekbaar maken van:

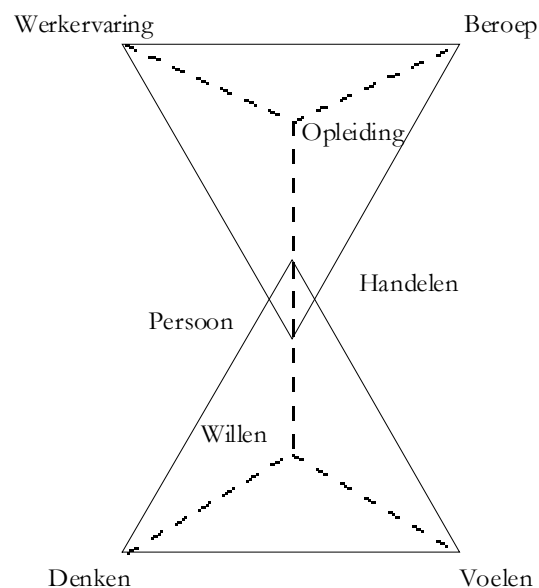
- het leren van werkervaringen opgedaan tijdens het verrichten van taken als geestelijk verzorger;
- het pedagogische handelen met patiënten en cliënten;
- het functioneren in een instelling;
- de beroepsmotivatie en de beroepsgeschiktheid;
- de beroepssocialisatie; en
- belangrijke rolmodellen.

om zo:

- het eigen professioneel zelf te verdiepen;
- zich persoonlijk te ontwikkelen in termen van zelfreflectie en zelfsturing;
- de interactie tussen het persoonlijke en het professionele zelf te stimuleren; en
- professionele competenties op het terrein van de geestelijke verzorging (kennis, inzicht, vaardigheden, houding) te integreren.

Om in supervisiebijeenkomsten succesvol te kunnen functioneren moet je als geestelijk verzorger in opleiding gaandeweg leren om:

- concrete werkervaringen te problematiseren in termen van leerdoelen;
- concrete leervragen te formuleren;
- op het niveau van het persoonlijk zelf te reflecteren (Wat denk ik? Wat voel ik? Wat wil ik? Wat geloof ik? Hoe handel ik?); en
- op het niveau van het professioneel zelf te reflecteren (Wat is specifiek aan geestelijke verzorging? Welke werkervaringen op de stageplek zijn voor mij van belang? Hoe werk ik?)

4.3 Procedures

Start van het supervisietraject

In overleg met de stagecoördinator stellen de supervisors de supervisiegroepen samen. Afhankelijk van het aantal studenten vindt de supervisie plaats in de vorm van een triadische supervisie (2 supervisanten), dan wel een groepssupervisie (3 of 4 supervisanten).⁵ Nadat de groepen zijn samengesteld worden de studenten door de betreffende supervisor uitgenodigd voor de eerste bijeenkomst. De eerste bijeenkomst heeft het karakter van een kennismakingsbijeenkomst waarin studenten en supervisor (nader) kennis maken met elkaar en de inhoud en de structuur van de supervisiebijeenkomsten worden besproken. Voor de nadere kennismaking dienen de studenten van tevoren een opdracht uit te voeren (zie bijlage D). Tevens vindt tijdens de eerste bijeenkomst de contractering plaats.

Contractering

De contractering is een schriftelijke contractering, waarbij je een eerste verkennend leerdoel op schrift stelt en het supervisiecontract ondertekend (zie bijlage E). Met de ondertekening van het contract verklaar je je akkoord met de volgende regels:

- Er vinden minimaal 12 supervisiebijeenkomsten plaats van 1 (individueel) tot 2,5 (groep) uur. De supervisiebijeenkomsten worden tweewekelijks gepland. Bindende afspraken hierover worden tijdens de kennismakingsbijeenkomst gemaakt.
- Indien je door bijzondere omstandigheden niet aanwezig kan zijn bij een groepssupervisie (3 of 4 supervisanten) of triadische supervisie (2 supervisanten), wordt je geacht een vervangende opdracht in te dienen. Een bijeenkomst van de groepssupervisie vindt slechts plaats wanneer minimaal twee supervisanten van de groep aanwezig zijn. Anders dient een nieuwe afspraak te worden gemaakt. De vervangende opdracht luidt als volgt:
  - Bezorg de voorbereiding net zoals andere keren tijdig aan supervisor en medesupervisanten.
  - Neem na afloop van de supervisie (mondeling) contact op met een medesupervisante en laat je informeren over wat er in de supervisie is besproken. Probeer een zo volledig mogelijk beeld te krijgen van de supervisiebijeenkomst wat betreft thema's, werkvormen en leerpunten.
  - Maak op basis van de verkregen informatie een verslag van de supervisiebijeenkomst zoals die bij je is overgekomen.
  - Laat de samenvatting lezen aan een tweede lid van de supervisiegroep en vraag om mondeling commentaar. Maak zelf een schriftelijke verslag van dit commentaar en voeg het bij de samenvatting. Schrijf een aanvulling, en maak géén nieuwe samenvatting.
  - Schrijf op wat voor jou als supervisante de betekenis is van wat je hebt gehoord, mede gezien vanuit je eigen werkinbreng zoals je die voor de betreffende bijeenkomst had voorbereid. Dit geldt als de reflectie op de supervisiezing die je niet hebt kunnen bijwonen.
  - Bezorg de samenvatting, het commentaar op de samenvatting (de aanvulling) én de reflectie voor de volgende bijeenkomst aan de supervisor en de medesupervisanten. Supervisor (en eventueel medesupervisanten) zullen in de eerstvolgende bijeenkomst een reactie geven. Bereid daarnaast een nieuwe werkinbreng voor.

---

⁵ In uitzonderlijke gevallen is in overleg met de stagecoördinator een individueel supervisietraject mogelijk.

- Je schriftelijke werkinbreng moet tenminste twee werkdagen van tevoren de medesupervisors en de supervisor per e-mail bereiken. De schriftelijke werkinbreng (het leermateriaal) omvat:
  - Een reflectieverslag over de laatste supervisiebijeenkomst. Dit reflectieverslag beschrijft zo expliciet mogelijk wat het belang van de vorige bijeenkomst voor de supervisante was: hoe werd gewerkt, hoe werd de supervisie ervaren, wat werd geleerd, wat bleek wel en niet van belang?
  - Een concrete beschrijving van een recente werkervaring. Dat wil zeggen, een beschrijving van een tijdens de stage ervaren gebeurtenis, toestand, situatie of gevoelde vraag, die de supervisante als stagiaire én persoon bezighoudt en die doorgaans op enigerlei wijze in relatie staat met haar leerdoelen.
  - Een concrete vraagstelling voor de volgende supervisiebijeenkomst op basis van de recente werkervaring
  - Reflectie- en werkverslagen dienen de supervisor (én medesupervisors) te informeren over de wijze waarop je bezig bent van je werk te leren. De verslagen schrijf je echter in eerste plaats voor zichzelf. Op deze wijze kan de supervisor je zo gericht mogelijk helpen om (verder) te leren over en van je werk.
- Je wordt geacht zicht te krijgen op de eigen leerdoelen, respectievelijk op wat zij wil (gaan) leren in supervisie.
- Alle schriftelijke en mondelinge gegevens en mededelingen worden door supervisor én student volstrekt vertrouwelijk behandeld.
- Je bent op de hoogte van de opgegeven literatuur. Voor de derde bijeenkomst (klikevaluatie) heb je gelezen: Regouin W. (1997). *Supervisie. Gids voor Supervisanten*. Assen.

4.4 Beoordeling

De supervisie wordt beoordeeld door de supervisor. Er zijn drie momenten waarop de supervisie wordt geëvalueerd.

Klikevaluatie

In de derde bijeenkomst vindt een mondelinge *klikevaluatie* plaats. Tijdens de klikevaluatie wordt gekeken of het supervisiecontract volledig is en de supervisiegroep als groep een basis biedt voor een gunstige werkrelatie en leeromstandigheden. Indien een van de supervisors en/of de supervisor van mening is/zijn dat de voorwaarden voor een goede werkrelatie niet zijn vervuld, neemt de supervisor contact op met de stagecoördinator. De stagecoördinator bespreekt de situatie met de betrokkenen. De supervisie kan na overleg alsnog in dezelfde samenstelling worden verdergezet, een supervisante kan uit de groep treden en in aanmerking komen voor een individueel traject of er kan een nieuwe supervisor worden toegewezen door de stagecoördinator.

Middenevaluatie en tussentijdse beoordeling van de supervisie

In de vijfde of zesde bijeenkomst vindt een *middenevaluatie* plaats. Je krijgt de opdracht om in een tussentijds verslag je leerprestaties te verwoorden en met de doelen van de opleiding in verband te brengen (zie bijlage F). Daarbij worden je eigen leerdoelen betrokken, zoals deze zijn verwoord in het supervisiecontract. In het evaluatieverslag wordt opgenomen welk effect het supervisorisch leerproces heeft gehad op je functioneren in de praktijk van de

geestelijke verzorging (productevaluatie) en hoe dit leerproces zich heeft voltrokken (procesevaluatie). Om het voor de supervisor mogelijk te maken om de relatie met de stagepraktijk te leggen, spreekt de supervisor met de stagecoördinator alvorens tot een tussentijdse beoordeling over te gaan. De supervisor doet dan navraag over de verrichte werkzaamheden. Uiteraard wordt hierbij het vertrouwelijk karakter van de supervisie niet geschonden. Het leerproces van de supervisante alsmede haar tussentijds verslag, worden door de supervisor op basis van de volgende criteria beoordeeld:

1. De mate van supervisabiliteit. Supervisabiliteit is een voorwaarde om tot een productief supervisietraject te komen. Supervisabiliteit dient de supervisante reeds bij aanvang te bezitten of moet op korte termijn zijn ontwikkeld. Met supervisabiliteit wordt de bereidheid en het vermogen van de supervisante bedoeld om open te staan voor een supervisorisch leerproces dat ondermeer gekenmerkt wordt door de concretisering van de eigen werkervaringen; de problematisering en de generalisering daarvan; en de reflectie op deze werkervaring (cf. Regouin 1997, 13-20). Supervisabiliteit houdt tevens in dat je:
  - je houdt aan de afspraken die in het contract worden gemaakt;
  - iets moet (durven) laten zien van het eigen denken en doen, en wel zo concreet mogelijk;
  - kritische vragen kunt stellen bij de eigen meningen, belevingen en het eigen handelen;
  - feedback kunt geven en ontvangen;
  - werkproblemen en succeservaringen onder woorden kunt brengen, inclusief het eigen aandeel daarin;
  - de verantwoording wilt en kunt nemen voor het eigen leerproces; en
  - een bijdrage wil en kan leveren aan het leerproces van de mede studenten.
2. Kennis van en inzicht in de grondstructuur van supervisie.
3. Concretiseren van werkervaringen.
4. Problematiseren van werkervaringen zodat er een leervraag uit kan worden afgeleid.
5. Reflecteren op de concrete werkervaringen vanuit verschillende theoretische perspectieven.
6. Leren integreren en integratie van persoonlijke aspecten (denken - voelen - willen - handelen).
7. Leren integreren en integratie van beroepsmatige aspecten (persoon – beroepsrol – werkervaring – opleiding) met het oog op de ontwikkeling van een professioneel beroepsperspectief.
8. Leren integreren en integratie van persoonlijke en beroepsmatige aspecten (privé-persoon - professional).
9. Leren integreren en integratie van kennis, inzicht, vaardigheden en houdingen voor een reflexieve uitvoering van de taken van de geestelijk verzorger.
10. De toename in reflectievermogen in en op de praktijk van de geestelijke verzorging, de toename van zelfsturing in werken en leren en de ontwikkeling van 'een interne supervisor'.

Voor een positieve tussentijdse beoordeling ontvang je géén studiepunten. Het is géén formele beoordeling in de zin van het Onderwijs- en Examenreglement, maar slechts een tussentijdse inschatting of de supervisie met een voldoende kán worden afgesloten. Bij een negatieve beoordeling neem je contact op met de stagecoördinator. Ook bij het tussentijds onderbreken of afbreken van de supervisie — hetzij op initiatief van jezelf of de supervisor,

hetzij in samenspraak van beide — neem je contact op met de stagecoördinator. De stagecoördinator bespreekt de situatie uitgebreid met je, overlegt vervolgens met de supervisor, en overlegt — indien dit nodig wordt geacht door student, supervisor en/of de stagecoördinator zelf — samen met supervisor en student. Vervolgens zoekt de stagecoördinator naar een oplossing. De supervisie kan na overleg alsnog worden voortgezet, er kan een nieuwe supervisor worden toegewezen door de stagecoördinator (de supervisierEEKS wordt dan opnieuw gestart in een reeks van minimaal 6 zittingen), of je kunt mondeling of schriftelijk worden geadviseerd de supervisie gedurende een (als minimum) bepaalde periode te onderbreken. Beroep tegen de beoordeling van de supervisor is mogelijk bij de examencommissie.

Supervisie is onlosmakelijk verbonden met de stage. Je kunt geen stage lopen zonder supervisie en ook niet aan de supervisie deelnemen zonder stage praktijk. Dit houdt in dat een tussentijds afbreken of onderbreken van de supervisie ook tot gevolg heeft dat de stage wordt afgebroken of onderbroken. Omgekeerd leidt het afbreken of onderbreken van de stage ook tot het afbreken of onderbreken van de supervisie. Ook als de middenevaluatie en de tussentijdse beoordeling van de supervisie positief is.

Eindevaluatie en beoordeling van de supervisie

Tijdens de laatste bijeenkomst vindt de *eindevaluatie* plaats die je vooraf voorbereid middels het schrijven van een eindverslag (zie bijlage G). Om het voor de supervisor mogelijk te maken om de relatie met de stage praktijk te leggen, praat de supervisor met de stagecoördinator alvorens tot een beoordeling over te gaan. Ook hierbij wordt het vertrouwelijk karakter van de supervisie weer in acht genomen. Voor de eindbeoordeling van je supervisorisch leerproces alsmede haar eindverslag maakt de supervisor gebruik van de criteria van de midden-evaluatie aangevuld met de volgende specifieke criteria:

11. Competentie tot reflectie op de religieuze hermeneutische communicatie binnen de verschillende taken van geestelijk verzorger.
12. Competentie tot reflectie in en op de hermeneutisch communicatieve praxis.
13. Competentie tot reflectie op de ontwikkeling van een professionele identiteit door de integratie van de geestelijk verzorger als persoon en de geestelijk verzorger als professional.
14. Inzicht in de supervisie als methode tot professionalisering van de beroepsgroep.

Alvorens tot een oordeel over te gaan kan de supervisor de supervisie verlengen met maximaal 3 supervisiebijeenkomsten. De supervisor meldt de verlenging aan de stagecoördinator. Je ontvangt tijdens de laatste bijeenkomst een schriftelijke beoordeling van de supervisor (zie bijlage H). Beroep tegen deze beoordeling is mogelijk bij de examencommissie.

5 SCRIPTIE

Met de masterscriptie geeft je een proeve van bekwaamheid tot wetenschappelijk, d.w.z. zelfstandig, kritisch, methodisch en systematisch onderzoeken, denken en schrijven. Doel van de scriptie is om aan de hand van een scherp afgebakende en heldere probleemstelling en via een consistent opgebouwd theoretisch betoog te laten zien dat men inzicht in de te behandelen thematiek heeft verworven aan de hand van één of meer onderzoeksmethoden.

De omvang van de scriptie bij Geestelijke Verzorging is 15 EC, dat is ongeveer 415 studielasturen. De scriptie is bedoeld ter ontwikkeling van het aandachtsgebied 'religie en zorg' in brede zin, of meer specifiek betrekking hebben op de geestelijke verzorging, respectievelijk op een van haar taakdomeinen: counseling, ritualiteit en ethiek. De scriptie dient met het oog op religiewetenschappelijke kennis- en inzichtontwikkeling verslag te doen van eigen onderzoek op het betreffende terrein. Eventueel kan dat onderzoek wat betreft probleemstelling of veldwerk in verband gebracht worden met de (beoogde) stage.

Tijdens de opleiding wordt gedurende het eerste semester in het tweede blok een werkplaats masterscriptie aangeboden waarin je begeleid wordt bij het opzetten van een adequaat scriptievoorstel met dito onderzoek. Voor afsluiting van het eerste semester dient dat voorstel beoordeeld te zijn door een scriptiedocent naar keuze. In dat voorstel is tenminste omschreven:

- de probleemstelling van de scriptie;
- de basisbegrippen waarmee wordt gewerkt;
- de te kiezen methode en de aard van de data aard van de data;
- een conceptindeling van de hoofdstukken;
- de keuze voor de scriptiedocent (met instemming van deze). De scriptiedocent is verantwoordelijk begeleider bij de verdere afronding van de scriptie. Deze docent kan tot het team van docenten in de geestelijke verzorging behoren, maar evenzeer kan een docent uit een van de andere disciplines in de religiewetenschappen of theologie worden gekozen. In alle gevallen dient de themakeuze echter te corresponderen aan de specialisatie Geestelijke Verzorging.

BIJLAGE A: ADVIESGESPREK

Je wordt in een zo vroeg mogelijk stadium (werving en aanmelding) geïnformeerd over een adviesgesprek voor de masterspecialisatie Geestelijke Verzorging. Het adviesgesprek vindt plaats tussen student, stagecoördinator en een supervisor in het jaar voorafgaande aan de master. Tijdens het gesprek wordt informatie gegeven en worden enkele vragen gesteld om religieuze of levensbeschouwelijke betrokkenheid in kaart te brengen en deze te vergelijken met normen van opleiding en werkveld (i.c. stage: 3.5).

Voor het adviesgesprek wordt een eenvoudig instrument gebruikt dat religieuze of levensbeschouwelijke betrokkenheid descriptief in kaart brengt ('Spiritual assessment tool FICA® ', Puchalski 2006), met als richtvragen:

Godsdienst of levensovertuiging

- Heb je een godsdienst of levensovertuiging?
- Beschouw je jezelf als spiritueel of religieus?
- Draagt je overtuiging bij tot zin aan je leven?

Relevantie en betekenis

- Is je godsdienst of levensovertuiging van belang voor de inrichting van je leven?
- Hoe beïnvloeden jouw overtuigingen je huidige leven?
- Welke rol hebben je overtuigingen voor het omgaan met moeilijkheden?

Gemeenschap en verbondenheid

- Maak je deel uit van een spirituele of religieuze gemeenschap?
- Helpt je dat en op welke wijze?
- Zijn er mensen die in dat verband van belang zijn voor de invulling van je leven?

Professionele oriëntatie

- Hoe zie jij je rol als zorgverlener bij religieuze overtuigingen van anderen?
- Wat zijn daarbij jouw prioriteiten als zorgverlener?
- Welke betekenis heeft de opleiding voor je eigen godsdienst of levensovertuiging?

Voor een goede afstemming op de masterspecialisatie Geestelijke Verzorging is het belangrijk dat je:

- persoonlijke betrokkenheid bij godsdienst of levensovertuiging toont;
- je daarbij biografisch, sociaal en institutioneel positioneert ten opzichte van gevestigde godsdiensten en levensovertuigingen; en
- een beargumenteerd oordeel geeft over het belang ervan voor het toekomstig professioneel optreden als geestelijk verzorger.

Het resulterend advies is niet bindend. Bij een onverhoopt negatief advies krijgt je altijd een gesprek met de studieadviseur.

BIJLAGE C: STAGECONTRACT

**MASTEROPLEIDING RELIGIEWETENSCHAPPEN RU
GEESTELIJKE VERZORGING**

Stagiair

Naam:

Adres:

Tel:

E-mail:

Instelling of organisatie

Naam:

Adres:

Tel:

E-mail:

Mentor

Naam:

Adres:

Tel:

E-mail:

Verantwoordelijke vanuit de instelling (optioneel)

Naam:

Adres:

Tel:

E-mail:

Stagecoördinator Faculteit Filosofie, Theologie en Religiewetenschappen

Prof. Dr. Hans Schilderman

Radboud Universiteit

Faculteit der Filosofie, Theologie en Religiewetenschappen

Postbus 9103

6500 HD Nijmegen

(024) 361 2728 (FTR)

(024) 358 4785 (thuis)

H.schilderman@ftr.ru.nl

Begin van de stage: 15 Januari Tijdsduur in weken: 21
Einde van de stage: 15 Juni
Werktijden:

Taken

1 **Spirituele counseling**

- Het observeren en analyseren van ten minste vijf individuele gesprekken die de mentor in dit kader voert.
- Het zelfstandig voeren van enkele reeksen van minimaal twee individuele gesprekken die met de mentor voorbereid en nabesproken worden aan de hand van een verbatim.
- Het toepassen van een analyseinstrument van kenmerken van zingeving, geloof en levensovertuiging bij de cliënt in de counselingsetting (b.v. een anamnese).
- Het toepassen van een analyseinstrument van het professionele optreden in de counselingsetting.

2 **Rituele expressie**

- Het observeren en analyseren van een collectief religieus ritueel (liturgische viering).
- Het observeren en analyseren van een individueel ritueel (gebed of geboor- te/afscheidshitueel).
- Het voorbereiden en publiek vormgeven van een religieus ritueel.
- Het houden van een overweging tijdens een liturgische viering.
- Het (eventueel) toepassen van een liturgisch analyseinstrument.

3 **Ethische ondersteuning**

- Het analyseren van enkele individuele counselingsgesprekken op morele vragen, problemen of thema's, en het nabespreken daarvan met de mentor aan de hand van een verbatim.
- Het analyseren van een moreel beraad op morele vragen, problemen of thema's, dan wel – indien het moreel beraad ter plaatse niet aangeboden wordt - , het fictief richten van een beargumenteerd verzoek tot inrichting van een moreel beraad aan de Raad van Bestuur.
- Het inventariseren en analyseren van een ethische problematiek die binnen de betreffende zorginstelling actueel is of zou kunnen zijn en dit bespreken met de mentor.

4 **Participatie in teamoverleg:**

- Het observeren en analyseren van een teamoverleg op punten van werkverdeling, patiëntbespreking en beleidsontwikkeling.
- Het deelnemen aan regulier werkoverleg zoals dat in het team van geestelijk verzorgers gebruikelijk is.

5 **Participatie in beleid- of opleidingsverband:**

- Deelname aan en analyse van gangbaar overleg binnen de zorginstelling voor zover daar geestelijke verzorging daarin participeert.
- Deelname aan en analyse van interne opleiding, zoals een klinische les, indien dit gebruikelijk is.
- Deelname aan en analyse van gangbaar overleg buiten de zorginstelling voor zover daar geestelijke verzorging daarin participeert.

6 **Scriptieonderzoek (optioneel)**

Indien de student ook veldwerk verricht op de stagelocatie dan worden daartoe de volgende afspraken gemaakt: (aangeven wat afgesproken wordt)

Thema: (vraagstelling, onderzoeksopzet als bijlage)

.....

Toestemming: (indien nodig: procedure mensgebonden onderzoek)

.....

Ureninvestering: (bij benadering, niet in stagetijd)

.....

7 **Overige werkafspraken (zelf aangeven op basis van stagegesprek)**

* .....

* .....

* .....

8 **Huiscontract voor stagiaires:**

- Is er een huiscontract getekend (P&O, verzekering etc)?
- Is er een stage- of reiskostenvergoeding aan de orde?
- Zijn er geen strijdige belangen met die van de opleiding?

9 **Aanmelding**

- Is de stage aangemeld via het formulier op de website?

10 **Overige zaken**

Output

Van de stagiair wordt verwacht dat zij/hij tweemaal gedetailleerd verslag uitbrengt van de stage:

- Tussentijdsverslag (procesevaluatie) in functie van een tussenbeoordeling van de stage door de coördinator (ca 7 pag., of 3500 woorden), bestemd voor de coördinator, de mentor en eventueel de verantwoordelijke vanuit de instelling.
- Eindverslag (proces- en productevaluatie) in functie van de beoordeling door de coördinator (15 pag., of 7500 woorden), bestemd voor de coördinator, mentor en eventueel de verantwoordelijke vanuit de instelling (met keuze uit bijlagen volgens portfolio).

Afspraken

- De stage geestelijke verzorging maakt deel uit van de masteropleiding Religiewetenschappen en Theologie van Faculteit der Filosofie, Theologie en Religiewetenschappen van de Radboud Universiteit. De mentor (werkplekbegeleider) heeft een faciliterende en adviserende rol, versus de instruerende en beoordelende rol van stafleden van de opleiding.
- Het stagecontract wordt ondertekend en door de stagiaire in internet-format aangeleverd voordat de stage start. Het contract eindigt na afloop van de overeengekomen stageperiode. Het eventueel anderszins (i.c. tussentijds) verbreken van het contract, respectievelijk het beëindigen van de stage, gebeurt op grond van onderling overleg tussen stagelocatie en opleiding en geldt als een gedeeld besluit.
- De werkwijze, beoordelingscriteria en voorschriften zoals in deze studiegids vermeld, maken expliciet deel uit van dit stagecontract. Met de ondertekening van het stagecontract verklaren de partijen zich akkoord met de genoemde regels en procedures.

Datum:

Handtekening student:

Handtekening mentor:

Handtekening verantwoordelijke vanuit de instelling:

Handtekening coördinator:

BIJLAGE D: SUPERVISIESTARTOPDRACHT

Tijdens de eerste supervisiebijeenkomst wordt het stagecontract opgesteld, worden concrete afspraken gemaakt en wordt doel en inhoud van de supervisie nader toegelicht. Daarnaast maken supervisor en supervisante(n) nader kennis met elkaar. Met het oog op deze eerste bijeenkomst dien je je als volgt voor te bereiden.

1. Lees Deel I (pp. 6-22) van Regouin (1997) *Supervisie. Gids voor supervisanten*. Deze tekst biedt een beknopt overzicht van wat supervisie is en hoe en wat er in supervisie geleerd wordt. Noteer eventuele vragen die tijdens het lezen bij je opkomen. Tijdens de eerste bijeenkomst is er ruimte om deze vragen aan de supervisor voor te leggen.
2. Maak de eerste opdracht op p. 21 van Regouin. Zoals je kunt lezen, behelst deze opdracht het schrijven van een brief waarin je jezelf voorstelt aan de supervisor en aan je mede-supervisanten. Let erop dat je in je brief ook daadwerkelijk de punten vermeldt die Regouin noemt.
3. Stuur uiterlijk twee dagen voor de eerste bijeenkomst je brief naar de supervisor en naar je mede-supervisanten. Lees de brieven van je mede-supervisanten goed door en noteer eventuele vragen die bij je opkomen.

BIJLAGE E: SUPERVISIECONTRACT

**MASTEROPLEIDING RELIGIEWETENSCHAPPEN
SUPERVISIECONTRACT**

Student:

Stagelocatie:

Supervisor:

Coördinator (of plaatsvervanger):

Student en supervisor contracteren op basis van de informatie die binnen de cursushandleiding wordt gegeven een supervisorische werkrelatie binnen het kader van de mastervariant Geestelijke Verzorging Religiewetenschappen. De doelstellingen, werkwijze, beoordelingscriteria en overige voorschriften zoals in de gids voor stage, supervisie en coaching vermeld, maken expliciet deel uit van dit supervisiecontract. Met de ondertekening van het supervisiecontract verklaren de partijen zich akkoord met de genoemde regels en procedures.

De eerste verkennende leerdoelen worden door de student als volgt bepaald:

De eerste afspraken worden als volgt gepland:

Datum:

Handtekening student:

Handtekening supervisor:

BIJLAGE F: FORMAT SUPERVISIE VOORTGANGSVERSLAG

Vragen voor het voortgangsverslag van je supervisorisch leerproces

Vooraf: vermijd algemene, ‘vage’ omschrijvingen. Formuleer zo precies, concreet en persoonlijk mogelijk (‘persoonlijk’ in de zin van: betrekking hebbend op *jouw* persoon, jouw sterke en zwakke kanten, jouw ‘dubbele integratieproces’ zoals bedoeld in deze cursushandleiding)

1. Waaraan heb je in de supervisie gewerkt?

- Formuleer eerst opnieuw, terugkijkend, je eigen leerdoelen uit het stagecontract. Dit mag in nieuwe bewoordingen en/of samenvattend.
- Welke ontwikkelingen zijn er tot nu toe in je leerdoelen? Betrek hierbij de algemene doelen voor de supervisie, zoals die in deze studiehandleiding worden genoemd, en verwijst daarnaar – waar mogelijk en zinvol – in je eigen woorden. (Je hoeft die algemene supervisie doelen niet allemaal te noemen! Uit de omschrijving van je eigen leerdoelen moet blijken dat je begrijpt waar het in die algemene doelen om gaat).

2. Belangrijkste in leer- en reflectieproces?

Vat kort en in eigen woorden samen wat de belangrijkste dingen zijn die je over jezelf tot nu toe geleerd hebt. Is er een rode draad in je leer- en reflectieproces zichtbaar?

3. Ontwikkeling van je persoonlijke beroepsidentiteit:

- Wat zijn de effecten van je supervisorisch leerproces op jou als persoon en als geestelijk verzorger – met name wat betreft de integratie van beide? Anders gezegd, wat heb je tot nu toe geleerd m.b.t. jouw eigen, persoonlijke beroepsidentiteit, je ‘*professional self*’? Denk daarbij aan vragen als: Past de rol van geestelijk verzorger bij je? Welke rolhouden liggen je goed, welke minder, en hoe hangt dat samen met jouw persoon, met wie (en hoe) je bent?
- Probeer eens in je eigen woorden te omschrijven wat jij als geestelijk verzorger bij iemand komt doen. Dat wil zeggen: wat – in jouw eigen woorden – het doel van de geestelijke verzorging is (ook in onderscheid met dat van andere disciplines als MW en psychologie).

4. Wat nog aandacht behoeft:

Waaraan wil je gaan werken tijdens de komende supervisiebijeenkomsten?

5. Evaluatie van supervisor & groepsproces:

Wat vind je tot nu toe van het functioneren van je supervisor en van de groep? Wat vind je helpend, wat belemmerend?

Wat betreft omvang: Als je bovenstaande vragen zorgvuldig beantwoordt, zal je verslag ca. 2000 à 3000 woorden tellen.

BIJLAGE G: FORMAT SUPERVISIE EINDEVALUATIEVERSLAG

Vragen voor het eindverslag van je supervisorisch leerproces

Vooraf: vermijd algemene, ‘vage’ omschrijvingen. Formuleer zo precies, concreet en persoonlijk mogelijk (‘persoonlijk’ in de zin van: betrekking hebbend op *jouw* persoon, jouw sterke en zwakke kanten, jouw ‘dubbele integratieproces’ zoals bedoeld in deze cursushandleiding)

1. Waaraan heb je in de supervisie gewerkt?

- Formuleer eerst opnieuw, terugkijkend, je eigen leerdoelen uit stagecontract en middenevaluatie. Dit mag in nieuwe bewoordingen en/of samenvattend.
- Welke ontwikkelingen waren er in je leerdoelen? Betrek hierbij de algemene doelen voor de supervisie, zoals die in deze cursushandleiding worden genoemd, en verwijst daarnaar – waar mogelijk en zinvol – in je eigen woorden. (Je hoeft die algemene supervisie doelen niet allemaal te noemen! Uit de omschrijving van je eigen leerdoelen moet blijken dat je begrijpt waar het in die algemene doelen om gaat).

2. Belangrijkste in leer- en reflectieproces?

Vat nog eens kort en in eigen woorden samen wat de belangrijkste dingen zijn die je over jezelf geleerd hebt, in de loop van je supervisorisch reflectieproces.

3. Ontwikkeling van je persoonlijke beroepsidentiteit:

- Wat zijn de effecten van je supervisorisch leerproces op jou als persoon en als geestelijk verzorger – met name wat betreft de integratie van beide? Anders gezegd, wat heb je geleerd m.b.t. jouw eigen, persoonlijke beroepsidentiteit, je ‘*professional self*’? Denk daarbij aan vragen als: Past de rol van geestelijk verzorger bij je? Welke rolinhoudingen liggen je goed, welke minder, en hoe hangt dat samen met jouw persoon, met wie (en hoe) je bent?
- Beschrijf nog eens in eigen woorden wat jij als geestelijk verzorger bij iemand komt doen. Dat wil zeggen: wat – in jouw eigen woorden – het doel van de geestelijke verzorging is (ook in onderscheid met dat van andere disciplines als maatschappelijk werk en psychologie). Omschrijf dat kort in enkele zinnen, zoals je ze e.v. ook letterlijk zou (kunnen) uitspreken tegen mensen aan wie je je als geestelijk verzorger komt voorstellen.

4. Wat nog aandacht behoeft:

Waaraan zou je nog willen werken als je door zou gaan met supervisie?

5. Evaluatie van supervisor & groepsproces:

Wat vond je van het functioneren van je supervisor en van de groep? Wat vond je helpend, wat belemmerend?

Wat betreft omvang: Als je bovenstaande vragen zorgvuldig beantwoordt, zal je verslag ca. 3000 à 4000 woorden tellen.

BIJLAGE H: BEOORDELINGSFORMULIER SUPERVISIE

Naam student:

Supervisor:

Datum beoordeling na 5/6 bijeenkomsten:

Datum beoordeling na 11 bijeenkomsten:

	Leerproces	Nee	In ontwikke- ling	Ja
1	De supervisant heeft leerdoelen geformuleerd voor de supervisie, eventueel gerelateerd aan eerdere leerdoelen of feedback/beoordelingen en deze ingebracht en besproken.			
2	De supervisant heeft beschrijvingen van werker- varingen ingebracht, waarin denken, voelen, willen en handelen zijn geëxpliciteerd.			
3	De supervisant heeft het leren in de supervisie gerelateerd aan de eigen leerdoelen en dit zicht- baar gemaakt in reflectieverslagen, midden- en eindevaluatie.			
4	De supervisant staat open voor feedback en mo- tiveert eigen reacties op gegeven feedback.			
5	De supervisant kan het eigen leerproces vormge- ven, beschrijven en in gang houden.			
	Toelichting:			

	Reflectie	Nee	In ontwikke- ling	Ja
1	De gio heeft in de supervisie concrete praktijksi- tuaties als uitgangspunt voor kritische zelfreflec- tie genomen			
2	De gio heeft de eigen reacties, gedachten en gevoelens, die bij de ervaring optraden, ver- woord			
3	De gio heeft onderzocht hoe eigen waarden en eigenschappen haar werken als GV beïnvloeden			
4	De gio heeft verwoord hoe zij een mede- supervisante begrijpt in haar probleem, oog hebbend voor het leerproces en de situatie van de ander			
5	De gio heeft getoond nieuwe betekenis aan het eigen handelen te kunnen geven en nieuwe ge- dragsalternatieven ui te proberen			
	Toelichting:			

BIJLAGE I: ANALYSE-INSTRUMENTEN EVALUATIEVERSLAGEN

Ter beoordeling van de stage worden twee evaluatiegesprekken gevoerd aan de hand van een door de student samengesteld voortgangsverslag (ca. 7 blz, ca 3500 woorden) halverwege de stage en een eindverslag (ca. 15 blz. ca. 7500 woorden) bij afsluiting van de stage. Beide verslagen komen tot stand op grond van een eigen stagebeoordeling waarbij de volgende instrumenten behulpzaam kunnen zijn voor de analyse van de stage. De krachtenveldanalyse en spirituele analyse zijn verplicht.

1. Procesanalyse

- Omschrijf de beginsituatie van je stage.
- Omschrijf de midterm situatie van je stage in vergelijking met de beginsituatie.
- Omschrijf de eindterm van je stage in vergelijking met de midterm.
- Omschrijf de streefdoelen na je stage in vergelijking met de eindtermen.

2. Leeranalyse

- Wat zijn de kerndoelen en thema's van je leerproces? (doelen en inhoud).
- Wat is belangrijk in je leerstijl? (middelen en methoden).
- Beschrijf de kerntaken in je leerproces (competenties).
- Hoe sluit je daarbij aan op de doelen van de opleiding? (kwalificaties).

3. Krachtenveldanalyse

- Wat zijn de sterke punten van jezelf? (strengths).
- Wat zijn de zwakte punten van jezelf? (weaknesses).
- Welke kansen zijn er in de omgeving? (opportunities).
- Welke risico's zijn er in de omgeving? (threats).
- Wat is je plan van aanpak?

4. Taakanalyse

- Wat is het primaire proces in je stage? (clientoriëntatie).
- Wat zijn je interventies in dat proces? (bejegening, rolhantering).
- Wat zijn de effecten van die interventies? (evidence).
- Wat heb je nodig? (instrumentering).

5. Spirituele analyse

- Welke religieuze ervaringen, thema's of praktijken zijn van belang? (religieuze identiteit).
- Welke religieuze taken en rol vervul je? (religieus-professionele roltoeschrijving).
- Welke religieuze positie neem je in ten opzichte van achtergrondgenootschap of instelling? (religieus-institutionele oriëntatie).

N.b. deze instrumenten zijn hulpmiddelen voor een analyse en gelden dus niet als format voor de opzet van het verslag (zie daarvoor bijlage F).

BIJLAGE J: **FORMAT STUDENT STAGEVERSLAG**

Het stageverslag halverwege de stage heeft het karakter van een voortgangsverslag van circa 7 blz., ca. 3500 woorden dat samen met het mentor adviesrapport enkele dagen voorafgaand aan het voortgangsgesprek aangeleverd wordt bij de stagecoördinator.

Het stageverslag bij afsluiting van de stage heeft het karakter van een beoordelingsverslag van circa 15 blz., ca. 7500 woorden dat samen met het mentor adviesrapport drie dagen voorafgaand aan het beoordelingsgesprek aangeleverd wordt bij de stagecoördinator.

Het verslag is als volgt opgebouwd:

*) Naam en studentnummer:

Opleiding: (Religiewetenschappen of Theologie)

Stageplaats: (inclusief adresgegevens)

Stageperiode:

Mentor: (inclusief contactgegevens)

Stagecoördinator:

Datum:

- Korte typering van de stagesetting, met een klemtoon op missie en strategie van de (zorg-)instelling.
- Verantwoording van het beleid van de dienst geestelijke verzorging, en de feitelijke aansluiting daarvan op het primaire proces.
- Klinische schets van het patiëntbeeld door de aard van het lijden te typeren en daarbij de voor geestelijke verzorging relevante thema's, vragen en problemen van patiënten toe te lichten, alsmede de wijze van bejegening (taakanalyse).
- De feitelijke activiteiten gedurende de stage in relatie tot doelen (contract), feitelijke taken (portfolio), en resultaten (portfolio).
- Een evaluatie van het professionele leerproces aan de hand van een krachtenveldanalyse (zie bijlage E).
- Een evaluatie van spirituele identiteit, rol en netwerk (zie bijlage E).
- Een korte beschrijving van het persoonlijk leerproces uit supervisie.
- Als bijlagen worden enkele voorbeelden uit je portfolio toegevoegd: een illustratief verbatim van een counselingsgesprek, een toegelichte overweging, en een ethische analyse.

BIJLAGE K: FORMAT MENTOR ADVIESRAPPORT

**MASTEROPLEIDING RELIGIEWETENSCHAPPEN
STAGE-ADVIES GEESTELIJKE VERZORGING**

Advies: 0   Voortgangadvies
                              0   Eindadvies

Stagiaire:

Stagelocatie:

Mentor:

Datum:

Om u in staat te stellen een advies te geven reiken we u dit format aan, met enerzijds voor onze opleiding van belang zijnde criteria, en anderzijds volop ruimte voor uw eigen observaties en adviezen bij het persoonlijk en professioneel functioneren van uw stagiaire. Het onderstaande format voor een adviesrapport bestaat uit twee delen.

Deel A informeert naar uw beoordeling van de door de stagiaire verrichte taken (ter oriëntatie zie onze studiegids 3.2).

Deel B vraagt naar uw beoordeling op de eindtermen van de stage (ter oriëntatie zie onze studiegids: 3.5)

U kunt hieronder telkens aangeven in welke mate de stagiaire naar uw oordeel beschikt over deze bekwaamheden door de betreffende beoordeling te markeren. Vervolgens kunt u hierbij een schriftelijk advies geven in de vorm van een toelichting, suggesties of afspraken die u van belang acht.

Aan het eind van dit formulier kunt u nog opmerkingen geven die wellicht niet gedekt worden door dit format maar die u van belang vindt.

We zijn u bijzonder erkentelijk voor uw begeleiding en adviezen!

A. Taakvervulling					
Religieuze counseling	Onvoldoende	Matig	Voldoende	Ruim voldoende	Goed
<i>Advies:</i>					
Rituele expressie	Onvoldoende	Matig	Voldoende	Ruim voldoende	Goed
<i>Advies:</i>					
Ethische ondersteuning	Onvoldoende	Matig	Voldoende	Ruim voldoende	Goed
<i>Advies:</i>					

B. Eindtermen					
Zingeving, geloofs- en levensovertuiging:	Onvoldoende	Matig	Voldoende	Ruim voldoende	Goed
<ul style="list-style-type: none"> herkent zingevingsthema's en -problematiek bij cliëntèle; analyseert zingevingsthema's en -problemen bij cliënten met behulp van theorieën omtrent geestelijke verzorging 					
Professioneel optreden:	Onvoldoende	Matig	Voldoende	Ruim voldoende	Goed
<ul style="list-style-type: none"> kiest en hanteert methoden en instrumenten op het terrein van diagnostiek en gesprekken, rituelen en ethiek in functie van het primaire proces; communiqueert doelen en resultaten van het werk en werkt helder en betrouwbaar samen met collega's, medewerkers van andere afdelingen en andere actoren in het werkveld. 					
Rolhantering:	Onvoldoende	Matig	Voldoende	Ruim voldoende	Goed
<ul style="list-style-type: none"> vertegenwoordigt en interpreteert de eigen religieuze, ethische en levensbeschouwelijke opvattingen in functie van de rol; geeft in cliëntcontacten sociale vaardigheden professioneel vorm en let daarbij op rolvereisten in processen zoals aandacht voor introspectie, overdracht en tegenoverdracht. 					
Integratie:	Onvoldoende	Matig	Voldoende	Ruim voldoende	Goed
<ul style="list-style-type: none"> verantwoordt de eigen taak en activiteiten in het kader van de grondslag, missie en identiteit van de zorginstelling; stemt het eigen handelen af op de beroepscode, de eigen overtuigingen en de eigen positie ten opzichte van religieuze tradities en (achtergrond) genootschappen. 					
Reflectie en verantwoording:	Onvoldoende	Matig	Voldoende	Ruim voldoende	Goed
<ul style="list-style-type: none"> reflecteert kritisch op het eigen handelen; draagt bij aan kennisontwikkeling en begripvorming in de geestelijke gezondheidszorg. 					

Toelichtende of aanvullende opmerkingen:

BIJLAGE L: STAGEPLAATSEN

De afgelopen jaren hebben stagiaires in tal van zorginstellingen stage gelopen. Met grote inzet van teams ter plekke, en in het bijzonder door mentoren, werd uitstekende professionele begeleiding geboden bij de introductie in het beroepsveld en de vormgeving van het takenpakket.

Als uitgangspunt van de opleiding geldt dat de stagelocatie een ervaren geestelijk verzorger beschikbaar heeft die opgenomen is in een functionerend team van geestelijk verzorgers, werkend volgens een takenpakket dat correspondeert aan de beroepstandaard van de beroepsgroep (VGVZ). Daarbij geldt ook dat de taakopvatting van de mentor niet op gespannen voet staat met het algemene of generieke karakter van de opleiding, die immers geen ambtsopleiding is.

Aan dergelijke criteria voldoen diverse stagelocaties in de door de beroepsvereniging VGVZ onderscheiden werkvelden, zoals algemene ziekenhuizen, revalidatiecentra, jeugdzorg, verpleeg- en verzorgingshuizen, instellingen voor gehandicaptenzorg, en instellingen voor de geestelijke gezondheid. Op de facultaire internetsite wordt een lijst aangeboden van stagelocaties die als facultair erkende leerlocatie gelden. De feitelijke mogelijkheid om stagiaires toe te laten, blijft daarbij uiteraard afhankelijk van de actuele omstandigheden ter plekke en de beoordeling van de stagiaire door de mentor en haar/zijn staf.

De student kiest in het semester voorafgaande aan de stage een stagelocatie in de zorgsector op grond van deze lijst en overlegt zonodig met de stagecoördinator. Andere stagelocaties dan vermeld kunnen alleen in onderling overleg gekozen worden, mits ze voldoen aan bovenstaande criteria. De keuze van de stageplaats, het sollicitatiegesprek ter plekke, en het stagecontractgesprek dienen gedurende de opleiding in de maanden voorafgaand aan de stage plaats te vinden. Stages starten niet zonder het getekende stagecontract.

Het overzicht van stagelocaties tref je hier aan:

<http://www.ru.nl/ftr/careerservice/stages-0/geestelijke-0/stages-geestelijke/>

Het stageinschrijvingsformulier tref je aan op de stagesite van de faculteit:

<https://www.ru.nl/ftr/careerservice/stages-0/geestelijke-0/stage-formulier/>